

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΙΣ ΑΓΑΠΗΣ (τῆς Διευθύνσεως)	209
ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ. Ἡ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ: (Jean Lacroix)	211
ΛΟΡΕΤΖΑΤΟΥ ΜΕΛΕΤΕΣ (Β. Ἐραστου)	221
ΞΕΡΕΤΕ ΕΛΛΗΝΙΚΑ; Ἡ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟ-ΜΑΘΕΙΑΣ (Ζωῆς Μουρούτη - Γκενάκου)	229
ΜΕ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ: ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ, ΙΝΔΑΛΜΑΤΑ, ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	236
ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΕΝΟΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥ (Δ. Ναθαναήλ)	237
ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΝ: ΤΟ ΛΑΘΟΣ (Ν. Ἀρβανίτη)	238
ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ	240

«ΑΚΤΙΝΕΣ» ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΕΤΟΣ 30ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 1967

ΑΡΙΘ. 282

ΔΡΑΧ. 7

Ε Μ Π Ρ Ο Σ
Ε Ι Σ Τ Η Ν
Κ Ρ Ι Σ Ι Μ Ο Ν
Κ Α Μ Π Η Ν

Ε Ν Α
Μ Η Ν Υ Μ Α

ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
«ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»

*Αἱ βασικαὶ ἀνθρωπιστικαὶ ἀρχαὶ ὑπὸ
τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας*

Τιμᾶται δρχ. 25. Πωλεῖται εἰς τὰ κεντρικὰ περίπτερα καὶ βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν -- Πειραιῶς καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν μέσῳ τοῦ «Νέου Πρακτορείου Ἐφημερίδων καὶ Περιοδικῶν».

Ἀποστέλλεται ταχυδρομικῶς ὑπὸ τοῦ Γραφείου τῆς «Συζητήσεως» εἰς τοὺς πέμ-
ποντας τὸ ἕκ δραχ. 25 ἀντίτιμον (διὰ τὸ ἐξωτερικὸν Δολλ. 1½)

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»
Σ Ι Ν Α 38 - Α Θ Η Ν Α Ι, 135 - Τ Η Λ. 630.701

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 30^{ον}

ΙΟΥΝΙΟΣ 1967

ΑΡΙΘ. 282

ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΙΣ ΑΓΑΠΗΣ

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1949 αἱ «Ἀκτίνες» εἰς τὰ πλαίσια τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον διεξάγουσιν ἐπὶ τριακονταετίαν περίπου, διὰ τὴν πνευματικὴν τροφοδοσίαν τῶν μορφωμένων τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἶχαν τὴν ἰδιαιτέραν εὐτυχίαν νὰ δημοσιεύσουν ἄρθρον τοῦ ἀρχιμανδρίτου τότε καὶ νῦν Προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου Κοτσῶνη.

Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἔφερε τὸν τίτλον «Ἐπιστράτευσις Ἀγάπης» καὶ ἀπετέλει ἓνα προσκλητήριον διὰ τὸ ἔργον τῆς χριστιανικῆς Προνοίας πρὸς τὸν λαὸν χάριν τοῦ λαοῦ.

Μὲ ἰδιαιτέραν χαρὰν, ἐπιλαμβανόμεθα τῆς τιμητικῆς εὐκαιρίας νὰ παραδώσωμεν καὶ πάλιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, καὶ δὴ καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους, ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην, βασικὰς γραμμὰς ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου προσκλητήριον τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κυρίου Ἱερωνύμου, ὁ ὁποῖος ἔγραφεν ἀπὸ πνευματικῆς περιουσίας.

Θεωροῦμεν, ἄλλωστε, ὅτι εἶναι ἐξόχως ἐπίκαιρον σήμερον δι' ὅλους μας.

Αἱ «Ἀκτίνες»

»... «Πρέπει νὰ βάλωμεν ὡς θεμέλιον τῆς προσπάθειάς μας τὸ στοιχείον ἐκεῖνο τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ποῦ πρέπει νὰ γίνῃ τὸ θεμέλιον τῆς ζωῆς τοῦ καθενός μας: τ ἢ ν ἄ γ ἄ π η ν. Τὴν ἀγάπην ὁμως ὄχι ὡς ὠραίαν λέξιν, ἀλλ' ὡς ἀληθινὸν ἀγωνιστικὸν σύνθημα, ποῦ πρέπει νὰ κάμωμεν τὸ πᾶν διὰ νὰ γίνῃ πραγματικότης.

»... Διὰ νὰ γίνῃ ὁμως ἡ ἐπιστράτευσις τῆς ἀγάπης πραγματικότης, πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ πάσχοντος λαοῦ, θὰ χρειασθοῦν τρία πράγματα:

Πρῶτον νὰ αἰσθανθοῦμε τὴν ἀ-

νάγκην τῆς ἀγάπης ὡς χρέος πρὸς τὸν ἀδελφόν μας.

Δεύτερον, ὅτι χάριν αὐτῆς δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν ἰδιαιτέραν πρόσκλησιν.

Τρίτον, ὅτι ἡ ἀγάπη αὐτὴ θὰ εἶναι καρπὸς τῆς ἐσωτερικῆς μας ζωῆς, διότι «καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθῆσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι». Καὶ ἅς προσθέσω, καὶ οὐδὲν ὠφελῶ! Μὲ ἄλλους λόγους τὸ πρῶτον, ποῦ χρειάζεται διὰ νὰ ἐκδηλώσωμεν τὴν ἀγάπην μας δὲν εἶναι μόνον τὰ χρή-

ματα, ἀλλὰ ἡ ψυχή. «Όταν δώσωμεν τὴν καρδίαν μας εἰς τὸν ἄλλον, τότε θὰ εὐρεθοῦν καὶ τὰ χρήματα, τότε ἡ ἀγάπη μας θὰ σοφισθῇ νὰ εὗρη καὶ τὰ ὑλικά μέσα πὸν λείπουν.

»...Πολλάκις γράφεται καὶ λέγεται, ὅτι εἶναι ἐντροπή νὰ ζῆ κανεὶς εἰς ἓνα μέρος, ὅπου ὑπάρχουν σπουδαῖα ἀρχαιολογικά μνημεῖα καὶ νὰ μὴ τὰ ἔχη ἐπισκεφθῆ οὔτε μίαν φοράν. Ἄλλ' ἂν αὐτὸ εἶναι ἀληθές, τότε τί νὰ εἴπωμεν δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ κτυπήσουν τὴν πόρτα τῆς δυστυχίας καὶ τῆς ἀνάγκης, ἡ ὁποία εἶναι δίπλα τῶν πολλάκις!

»... Τὰ γεγονότα τῆς ἀγάπης εἰς

τὴν ζωὴν ἀτόμων καὶ ὠργανωμένων προσπαθειῶν εἶναι πάμπολλα καὶ δείχνουν πόσα ἤμπορεῖ νὰ γίνουν, ὅταν ξυπνήσῃ μέσα μας ἡ φλόγα τῆς Ἀγάπης. Ἐνα μέρος μόνον ἤμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς εἰς τὴν τρίτην ἔκδοσιν τοῦ ἔργου τῆς Προνοίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν τῆς Ἀγάπης», πὸν εἶναι γραμμένη ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα.

...» «Όταν ὁμως ὁ καθένας μας θεωρήσῃ τὸν ἑαυτὸν του ἐπιστρατευμένον εἰς τὴν Σταυροφορίαν τῆς Καλωσύνης, τότε εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα ἓνας καινούργιος ἄνεμος θὰ πνεύσῃ καὶ θὰ ζωογονήσῃ ὅλους μας, τὸ Ἔθνος μας ὀλόκληρον...».

ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

Το σχολείο, αφού παρέμεινε επί δεκαετίες δλόκληρες σέ κάποιο βαθμό ανάπτυξεως, μπήκε, πριν από λίγα χρόνια, σέ μιάν άλματώδη άνοδο, σέ σημείο που νά γίνεται λόγος γιά σχολική «έκρηξη». Είνας κάτι, που πιθανόν νά άληθεύη ειδικά γιά τή Γαλλία.

Από τό 1880 ώς τά 1950, ο βραδύς ρυθμός, που χαρακτηρίζει τήν ανάπτυξη του σχολείου, σχεδόν καθόλου δέν έδημιούργησε άνησυχητικά προβλήματα. Έπειτα όμως από τήν δημογραφική άνοδο τής μεταπολεμικής περιόδου, σημειώθηκε μιá πολυσύνθετη κίνηση διαρκώς έπιταχυνομένης ανάπτυξεως. Τό 1880, υπήρχαν 5.500.000 μαθητών, τό 1910, 6.500.000, τό 1931, 5.800.000, λόγω του πολέμου του 1914 και τής μειώσεως των γεννήσεων, τό 1950, 6.000.000, και τό 1960, 9.560.000. Δηλαδή, στα τελευταία δέκα χρόνια, παρατηρήθηκε μιá αύξηση κατά 50% περίπου, και στο άνοιγμα των σχολείων, τό 1961, ξεπεράστηκε ο άριθμός των 10.000.000 μαθητών, ήτοι 23% του όλικού πληθυσμού.

Ασφαλώς, γιά πολλούς και διαφόρους λόγους, ή αύξηση αυτή ξεπερνά αυτήν που σημειώθηκε στις χώρες όμοίου πολιτισμού, τις δυναμικότερες στο πεδίο αυτό. Πρόκειται όμως γιά μιá πλευρά ιδιαίτερα χαρακτηριστική ένός παγκοσμίου φαινομένου. Στις χώρες του «τρίτου κόσμου», ή πλευρά αυτή είναι διαφορετική, αλλά περισσότερο όξεια, διότι πρόκειται νά εύρεθούν και νά μορφωθούν έπειγόντως διδάσκαλοι σέ άριθμό άρκετό γιά πληθυσμούς που κατά μέγα μέρος είναι αναλφάβητοι.

Σέ ένα πεδίο τελείως διαφορετικό, ή άμιλλα δια τήν κατάκτηση του διαστήματος ύποχρεώνει όλα τά έθνη που θέλουν νά μετάσχουν σ' αυτήν νά προσοούν σέ μιá εις βάθος μεταμόρφωση, τόσο

σχολική όσο και κοινωνική. Και έτσι, ή διδασκαλία βρίσκεται ύποχρεωμένη νά δεχθί μιá άλλαγή που θέτει σέ κίνδυνο τον πατροπαράδοτο και άνιδιοτελή χαρακτήρα της.

Είνας άνάγκη, λοιπόν, νά ύπομνήσωμε κατ' άρχήν, με λίγα λόγια, τις θεμελιώδεις άρχές τής πνευματικής καλλιέργειας που πρέπει νά παρέχη τό σχολείο σέ όλους τους βαθμούς τής εκπαιδεύσεως, νά ξεετάσωμε έπειτα τις συνθήκες στις όποιες τό ύποχρεώνει νά προσαρμοσθί ή παρούσα κρίσις του πολιτισμού, και νά μελετήσωμε τέλος και νά προβλέψωμε τά προβλήματα τά όποια θά θέσουν οι διάφορες άλλαγές στην «άποστολική» δράση του Χριστιανισμού, και τον τρόπο με τον όποιο πρέπει νά προετοιμασθί γιά τή λύση τους.

Ι. ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ.

Δέν χρειάζεται νά διερωτηθί κανείς σέ ποιόν ανήκει τό παιδί. Κι' αυτό, όπως κάθε πρόσωπο, ανήκει στον έαυτό του—και στον Θεό. Οι διάφορες κοινωνίες που άσχολούνται με αυτό, δέν έχουν παρά νά τεθούν στην ύπηρεσία του, νά ανταποκριθούν δηλαδή στα πραγματικά του δικαιώματα.

Τό ούσιαστικότερο, λοιπόν, από τά δικαιώματά του, είναι νά γίνη αυτό τό όποιο δέν είναι, τουλάχιστον αυτό που είναι μόνον «δυνάμει»: νά γίνη δηλαδή ένήλικος, άνθρωπος ώριμος, πράγμα που έπιτυγχάνεται μόνο με τήν άγωγή, με τήν παιδεία και τή μόρφωση.

Η άγωγή ένός προσώπου είναι κάτι τό άσυνήθως παράξενο: χρησιμοποιεί τον καταναγκασμό στην ύπηρεσία τής έλευθερίας, και ή πραγματική της έπιτυχία συνίσταται στο νά καταστήση κάποτε άχρηστη και νά «αυτοκαταστραφί»

κατασκευάζοντας από το παιδί ένα γονέα, από τον μαθητή ένα διδάσκαλο, και από τον άποικιοκρατούμενο έναν κυρίαρχο· ανεβάζοντάς το, δηλαδή, από την ριζική έτερονομία, σε μια σχετική αυτενομία. Το παιδί, για λίγους μόνον μήνες διατηρείται στην κατάσταση του νηπίου (λέξη που σημαίνει, όπως και το λατινικό *cozans*, το πλάσμα που δεν απέκτησε ακόμη όμιλία), για πολύν καιρόν όμως παραμένει το πλάσμα που διαρκώς έρωτᾶ και που διδάσκεται από κάποιον άλλο. Πρέπει, λοιπόν, να γίνη ένα όν που να ήμπορη να δίνη απαντήσεις στον έαυτό του.

Κάθε αξία του όνόματος άγωγή, έχει σκοπό να παραδώση ένα άτομο στα ίδια του τὰ χέρια. Όπως έλεγε ο φιλόσοφος Gabriel Madinier, άποσκοπεί μάλλον στο να καταρτίση ένα πλάσμα ικανό να πραγματοποιήση την φύση του, παρά να διαμορφώση μιάν ώρισμένη φύση. Δεν πρέπει να διασκευάζωμε ή να διαφορφώωμε μια συνείδηση σαν να έπρόκειτο για κάποιον «άντικείμενο», αλλά να αναπτύσωμε κάθε άνθρωπο σε «ένσυνείδητη» ύπαρξη.

Στο πολύπλοκο αυτό έργο, στο όποιο θα πρέπει να συνεργασθούν πολλές επί μέρους «κοινωνίες», και ιδιαίτερα το Κράτος, ή Έκκλησία, ή οίκογένεια και το σχολείο, ο πραγματικός ρόλος της διδασκαλίας είναι να προσφέρη, να μεταβιβάση μια πνευματική καλλιέργεια. Θα πρέπει, λοιπόν, να δώσωμε την ανάλυση της έννοιας της πνευματικής καλλιέργειας, που θα μάς επιτρέψη να κατανοήσωμε και να καθορίσωμε την φύση και την άποστολή του σχολικού λειτουργήματος.

Η πολιτιστική κληρονομία.

Η άναγκαιότης της άγωγής είναι, κατά πρώτον λόγον, μια έκ των πραγμάτων άρνησις της ατομικότητος. Άποδεικνύει ότι το άτομο δεν έχει αυτάρκεια, ότι για να υπάρξη έχει ανάγκη από έξωτερική βοήθεια. Είναι στη φύση του ανθρώπου, να είναι ένα πλάσμα διδασκό-

μενο: σε τοϋτο έγκειται ή αλήθεια της παραδόσεως. Η πνευματική, λοιπόν, καλλιέργεια, είναι κάτι που κατ' αρχήν άποδέχεται κανείς και «ύφίσταται»—και είναι έργον του κάθε έθνους να την «επιβάλλη». Η καλλιέργεια αυτή δείχνει από μόνη της την άδυναμία του ανθρώπου και έχει σκοπό να τη θεραπεύση. Έχει, λοιπόν, δικαίωμα κάθε παιδί, να ανεβή στο μέσο πολιτιστικό επίπεδο που χαρακτηρίζει τον πολιτισμό στον όποιο έχει γεννηθί. «Ο άνθρωπος, όπως τον βλέπει ο άλλος άνθρωπος, είναι μια λογική ψυχή που χρησιμοποιεί ένα σώμα θνητό και γήινο, γράφει ο Άγ. Αύγουστίνος. Όποιος, λοιπόν, αγαπᾶ τον πλησίον του, προσπαθει να κάνη καλό τόσο στο σώμα, όσο και στην ψυχή του ανθρώπου. Ό,τι άφορᾶ το καλό του σώματος, ονομάζεται ιατρική, και ό,τι το καλό της ψυχής, ονομάζεται άγωγή. Έκείνος, λοιπόν, που αγαπᾶ τον πλησίον του, κάνει ό,τι μπορεί, για να τον κάνη ύγιη στο σώμα και στο πνεύμα, διότι ή υγεία του σώματος ανάγεται στην υγεία του πνεύματος».

Το να καλλιεργή κανείς κάποιον πνευματικά, σημαίνει να του μεταβιβάξη ένα σύνολο από μέσα και όργανα, τὰ όποια ποικίλουν ανάλογα με τον χρόνον και τον τόπο και έξαρτώνται από το έκαστοτε έθνικόν περιβάλλον. Γι' αυτό, και στην περίπτωση των πολυεθνικων κρατων, έχει το Κράτος έπιτακτικό χρέος να σέβεται την πολιτιστική διαφοροποίηση κάθε έθνικης ομάδος.

Ο καθέννας από μάς φέρεi το ένδυμα ενός πολιτισμού, και δεν έχει σαν γνώρισμά του την γυμνότητα της ζωϊκής του φύσεως. Στην πρωτόγονη κατάσταση, ο άνθρωπος, κατά κάποιον τρόπο, είναι άπλως ένας άγριος, και ή πνευματικά διαποτισμένη ανάπτυξις του, έχει ως δείκτη το πολιτιστικό του επίπεδο. Η πνευματική όμως καλλιέργεια, είναι κάτι που μάς «επιβάλλεται», που το δεχόμαστε «άπ' έξω». Θα έλεγε κανείς ότι ο νοϋς και ή σκέψη του παιδιου, θρίσκειται κατ' αρχάς στους γονείς του, και στην Πολιτεία, στο έθνος του. Έν πάση

περιπτώσει, ή κοινωνία είναι εκείνη που κάνει τή σκέψη του να περάση από τήν άπλη δυνατότητα στήν έν ενεργεία κατάσταση.

Ή άγωγή είναι μιá πραγματική έσωτερικές του πνεύματος, πράγμα που δείχνει τόν βαθύ και στενό σύνδεσμο τής έννοιας τής παραδόσεως και τής έννοιας τής προόδου: άκριβώς έπειδή ό άνθρωπος έχει τήν ικανότητα να δέχεται τήν προγονική κληρονομία, να τήν κατανοή και να τήν άφομοιώη, έχει επίσης και τήν ικανότητα να τήν άναπτύσσει και να τήν βελτιώνη. Αυτό που θεμελιώνει τήν άνθρωπότητα, είναι τó χρέος τού καθηνός να μεταβιβάσει σ' εκείνους που τόν διαδέχονται, εκείνο που δέχτηκε από τούς προγενεστέρους—και να τó βελτιώνη. Ή έννοια τής «κληρονομίας», είναι ή θεμελιώδης κατηγορία τού κοινωνικού ανθρώπου. Τó παιδί, λοιπόν, έχει δικαίωμα στή γλωσσική και πολιτιστική κληρονομία. Με τήν ύποταγή και τήν έσωτερική του παρελθόντος, άποκτά τó άτομον τήν ιδιαίτερη προσωπική του συγκρότηση. "Αν ήθελα να χαρακτηρίσω και να έξυμνήσω με μιá λέξη τó έργο τού σχολείου, θά έλεγα ότι τó σχολείο, μεταβιβάζοντας μιá πνευματική καλλιέργεια, μάς προικίζει με μιá μνήμη. Και ή μνήμη, όπως άπέδειξαν φιλόσοφοι τόσο διαφορετικοί, όπως ό "Αγ. Αύγουστίνος, ό Λάιμπνιτς και ό Μπέρξον, είναι ή ίδια ή πνευματικότης τού ανθρώπου.

Ή άνάπτυξις τού προσώπου.

Τό θαύμα, όμως, έγκειται στό γεγονός ότι αυτή ή καλλιέργεια που μεταβιβάζεται, ύποκινεί, θά έλέγαμε, ένα πνεύμα που τήν ξεπερνά γρήγορα, που κυριαρχεί έπάνω της, που ήμπορεί μάλιστα να τήν κρίνει, έν μέρει μάλιστα και να τήν άπορρίψει. Από τήν ώρα που θά δεχθί τήν επίδρασή της, και χάρις σ' αυτήν, ό άνθρωπος είναι σε θέση να καλλιεργήσει τόν έαυτό του, έστω και άντιτασσόμενος σ' αυτήν. Τό θαύτερο, λοιπόν, πρόβλημα τής πνευματικής καλλιέργειας

ας είναι να δημιουργήσωμε οί ίδιοι για τόν έαυτό μας τήν άνθρώπινη φύση μας. Ό πιο πολύτιμος σκοπός τής καλλιέργειας μας, είναι να άναπτύξωμε μέσα μας τήν άνθρώπινη «άξία», τήν ίδια μας δηλαδή προσωπικότητα.

Τό ίδιο τó γεγονός ότι ή κοινωνία έπιδρά έπάνω μας, άποτελεί άπόδειξη τής έλευθερίας μας, διότι δεχόμεστε μόνον ό,τι ήμπορούμε να κατανοήσωμε, εκείνο για τó όποιο έχομε τήν άνάλογη δεκτικότητα. Ή πνευματική καλλιέργεια είναι, σε τελευταία άνάλυση, ή σύνθεση, πρós όφελός μας, όλων τών άνθρωπίνων κατακτήσεων. Είναι, ούσιαστικά, προίον μιās γνώσεως, μιās έμπειρίας ή ένός έργου που κάνουν να γεννηθί ή κρίσις. Έγγράφεται στήν ψυχή μας, σαν ικανότης κρίσεως. Καλλιεργούμαι, σημαίνει: μαθαίνω να κρίνω. Είναι όμως άδύνατο να κρίνωμε ό,τιδήποτε, χωρίς να λάβωμε θέση, και, είτε τó θέλωμε είτε όχι, χωρίς να λάβωμε θέση σε όλα τά θέματα. Ή καλλιέργεια προϋποθέτει προσχώρηση σε όρισμένα αξιώματα κρίσεως και κανόνες ενεργείας' δέν ήμπορεί να ύπάρξει, χωρίς άναφορά σε κάποια μεταφυσική.

Καλλιεργημένος άνθρωπος είναι πάντα εκείνος που, ένω έξουσιάζει τήν τεχνική του, γνωρίζει να τήν τοποθετή μέσα στο άνθρώπινο σύμπαν, σε τρόπο που να τήν προσανατολίσει πρós τόν άληθινό προορισμό της. Καλλιέργεια είναι τó πράγμα εκείνο με τó όποιο ξεπερνούμε κάθε τι που μάς έξατομικεύει, που μάς διαφοροποιεί, που μάς ξεχωρίζει και μάς αντίτάσει, όχι για να έξαφανισθούμε μέσα εις τούς άλλους, αλλά για να τοποθετηθούμε μέσα εις τó σύμπαν.

Καλλιεργημένη συνείδησις, είναι μιá συνείδηση που τοποθετεί τόν έαυτό της, που βρίσκει τή θέση της. "Αν λοιπόν είναι ή καλλιέργεια, ή προσπάθεια τού ανθρώπου, να ολοκληρώσει τήν άνθρωπινή του ύπόσταση, αν συνίσταται δηλαδή σε μιá πραγματική «αυτοδημιουργία», έπεται ότι περιλαμβάνει στοιχεία παγκόσμια.

Και έτσι, ή παραδοξότης τής πνευματικής καλλιέργειας, είναι ή ίδια με εκείνη του σχολείου: ένω, κατά κάποιον τρόπο, επιβάλλει αναγκαστικά τήν σκέψη της, καθιστά τὸ άτομο λογικό και ἐλεύθερο.

Πνευματικὴ ἔντασις.

Ἡ παραδοξότης αὐτὴ ἐξηγεῖ δίχως ἀμφιβολία, τὸ γεγονός ὅτι ή διδασκαλία θρίσκειται σὲ μιὰ κατάσταση, ἂν ὄχι κρίσεως, τουλάχιστον πνευματικῆς ἐντάσεως. Τὰ δύο στοιχεῖα πού διακρίναμε στήν ἔννοια τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας κάνουν τὸν δάσκαλο νὰ εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο ἐκπρόσωπος τοῦ ἔθνους, και συνάμα τῆς ἀληθείας ἐκπρόσωπος.

Οἱ δύο αὐτοὶ χαρακτήρες, συνήθως ἐναρμονίζονται, διότι ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἔθνους εἶναι τὸ ἀναγκαῖο ὄργανο γιὰ νὰ εἰσαχθῆ ὁ καθένας στήν παγκόσμια πνευματικὴ καλλιέργεια. Εἶναι ὅμως ἐξ ἴσου ἀληθινὸ ὅτι ἐξυπηρετοῦν σκοποὺς ἀρκετὰ διαφορετικοὺς οἱ ὁποῖοι ἐρμηνεύουν δύο γενικὲς ἀπόψεις πού θρίσκονται ἀντιμέτωπες, ή τουλάχιστον συναγωνίζονται ή μιὰ τὴν ἄλλη στὸ πρόβλημα τῆς διδασκαλίας. Γιὰ ἄλλους, πού εἶναι συχνὰ κοινωνιολόγοι, τὸ σχολεῖο πρέπει νὰ προσανατολισθῆ πρὸς τὴ ζωὴ, διότι σκοπὸς του εἶναι νὰ προσαρμόσῃ τοὺς νέους σὲ ὀρισμένο τύπο πολιτισμοῦ, και πρὸ πάντων νὰ τοὺς μορφώσῃ γιὰ ἓνα ἐλεύθερο ή ὀποιοδήποτε ἄλλο ἐπάγγελμα. Μ' αὐτὴν τὴν ἔννοια ὁ Durkheim, ἔλεγε, ὅτι ή διδασκαλία ἔπρεπε νὰ εἶναι μιὰ «κοινωνικοποίησης τῆς νέας γενεᾶς». Ὑπάρχει ὅμως ὁ μεγάλος κίνδυνος νὰ ἐρμηνευθῆ ή «κοινωνικότης» μετὴν προσαρμογῆ. Σημάδι τῆς προσαρμογῆς, εἶναι ή ὀμοιότης. Τότε ὅμως, τὸ τερατῶδες ὀνομάζεται ἀπλῶς «διαφορετικὸ» και τὸ παθολογικὸ λέγεται «ἐξαιρετικὸ». «Κανονικὸς» ὀνομάζεται τότε ὁ μέσος ἄνθρωπος. Στὴν πραγματικότητά, ὁ ἄνθρωπος προσδεύει ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἀπροσάρμοστος, μετὴν σκοπὸ νὰ δώσῃ τέλος στήν ἔλλειψη προσαρ-

μογῆς, ἐξ ἄλλου δὲ αὐτὴ ή διαρκῶς ἀναγεννωμένη ἔλλειψις εἶναι ή πηγὴ τῆς προόδου πού διαρκῶς ἀνανεώνεται. Ἐνα σχολεῖο πού θὰ ἦταν προσαρμοσμένο σὲ μιὰ ὀρισμένη κοινωνία, θὰ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ διατηρήσῃ ή νὰ ἀναπτύξῃ ἱεραρχικὲς δομὲς ἀμετάβλητες, δίχως «πλαστικὴν» ἱκανότητα, και, ὅπως θὰ ἰδοῦμε παρακάτω, ὁ κίνδυνος αὐτὸς θὰ ἦταν μεγαλύτερος σὲ μιὰ κοινωνία ρευστὴ και εὐμετάβλητη, ὅπου χρειάζεται ὄχι τόσο νὰ μορφωθοῦν ἄνθρωποι ὀριστικὰ προσαρμοσμένοι, ὅσο ἱκανοὶ νὰ προσαρμόζονται σὲ μιὰ ἐν διαρκεί ἐξελίξει κατάσταση, ἄνθρωποι, ὅπως λέγουν, προικισμένοι μετὴ δημιουργικότητα. Ἐτσι ἐννοοῦμε γιατί ἄλλοι, κατὰ τὸ πλεῖστον φιλόσοφοι, σκέπτονται μᾶλλον νὰ διαπαιδαγωγήσουν ἄνθρώπους, παρά πολῖτες ή παραγωγούς. Στὸν τρίτο «Λόγο πρὸς τὸ γερμανικὸ ἔθνος», ὁ Φίχτε ἔλεγε ὅτι ή ἀγωγή πρέπει νὰ εἶναι ή τέχνη τοῦ ἀνεβᾶσματος ὀλοκλήρου τοῦ ἄνθρώπου, ὀλοκληρωτικὰ και ἀπόλυτα, στὸ «ἄνθρωπινο ἀξίωμα». Ὁ Κάντ, πρὸ πάντων, ἐπέμεινε πολὺ στήν ἰδέα ὅτι οἱ νέοι πρέπει νὰ ἀνατρέφονται, ὄχι σύμφωνα μετὴν παρούσα κατάσταση τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ ἐπάνω στήν ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος και τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ προορισμοῦ τῆς. Σ' αὐτὸ τοῦ ἀντέτειναν, ὅτι δὲν ὑπάρχει μιὰ ἰδεώδης, τελεία, και ἐκτὸς χρόνου ἀγωγή, γιὰ ὄλους ἀδικρίτως τοὺς ἄνθρώπους, ἀλλὰ ὅτι τὸ μοναδικὸ θέμα εἶναι νὰ γνωρίζωμε ποιά ἰδέα, σχετικὰ μετὴν ἄνθρωπο, πρέπει νὰ ἔχουν π.χ. οἱ Γάλλοι, οἱ Ἀμερικανοὶ κ.λ.π. στὸν 20ὸ αἰώνα.

II. Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.

Οἱ ὀικονομολόγοι διακρίνουν τρεῖς διαφορετικὲς ἀνθρώπινες δραστηριότητες: τὶς πρωτογενεῖς, πού ἀφοροῦν κυρίως τὴν γεωργία, τὶς δευτερογενεῖς, πού ἀναφέρονται στὶς ἐργασίαι τῶν τεχνιτῶν και τὶς βιομηχανικὲς δραστηριότητες, και τὶς τριτογενεῖς, πού περιλαμβάνουν ὄλες τὶς μὴ χειρωνακτικὲς ἀπα-

σχολήσεις, τὸν ἀπέραντο δηλαδή τομέα τῶν δημοσίων λειτουργημάτων, τῶν κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν, τῶν λειτουργημάτων ὀργανώσεως, διδασκαλίας, ἱατρικῆς, τέχνης καὶ δημοσιογραφίας. Ὁ Fischer ἔδειξε ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ ὀρισμένη ἀποψη, δὲν εἶναι παρὰ τὸ πέρασμα τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τὶς μορφές τῆς πρωτογενούς, σὶς μορφές τῆς δευτερογενούς, πρῶτα, καὶ τῆς τριτογενούς ἔπειτα, δραστηριότητος. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Γαλλίας, πού ἦταν τὸ 1800 κατὰ 85% ἀγροτικός, θὰ εἶναι τὸ 1975 μόνον κατὰ 15%. Ἐξ ἄλλου, ἐνῶ ἡ ἰθύνουσα τάξις γενικῶς ἦταν τὸ 1860 3%, μὲ στελέχη 12% καὶ ἐκτελεστικὸ προσωπικὸ 85%, εἶναι σήμερα ἀντιστοίχως 15%, 45% καὶ 40%. Ἔχει ὑπολογισθῆ ὅτι στὸν τριτογενῆ τομέα, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε τὸ 1800 τὸ 10% τοῦ πληθυσμοῦ, θὰ κατελάμβανε τὸ 1975 τὸ 45% καὶ σὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες τὸ 65%.

Θὰ πρέπει, στὰ ἀνωτέρω, νὰ προσθῆσωμε, ὅτι οἱ πρωτογενεῖς καὶ δευτερογενεῖς τομεῖς μεταμορφώνονται καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν ἔσω καὶ ἀπαιτοῦν τεχνικὴ καὶ ποιότητα, διαρκῶς τελειότερες. Στὰ ἐργοστάσια αὐτοκινήτων Ρευρσεῖ, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν αὐξήθηκε ἀπὸ τὸ 1939 ἕως τὸ 1955 κατὰ 0,4%, τῶν ὑπαλλήλων κατὰ 18% καὶ τῶν μηχανικῶν κατὰ 109%. Δὲν πρόκειται δὲ γιὰ φαινόμενα πού παρουσιάζονται εἰδικὰ στῆ Γαλλία, διότι ἡ χώρα αὐτὴ παρουσιάζει μᾶλλον καθυστέρηση.

Ὅλες οἱ ἐν ἀναπτύξει χώρες ὑπακούουν σήμερα σ' ἕνα διπλὸ νόμο, πού καταντᾶ νὰ εἶναι ἕνας καὶ μοναδικός: ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, ὁ πρωτογενῆς καὶ ὁ δευτερογενῆς τομεῖς μηχανοποιοῦνται κάθε μέρα καὶ περισσότερο, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος παρατηρεῖται συνεχῆς μεταπήδησις ἀπὸ τὸν πρωτογενῆ στὸν δευτερογενῆ, καὶ ἀπὸ τὸν δευτερογενῆ στὸν τριτογενῆ τομέα καὶ ἡ διπλὴ αὐτὴ κίνησις ἀποδεικνύει τὴν διαρκῶς αὐξανουσα ὑπεροχὴ τοῦ τριτογενούς τομέως.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τριτογενούς τομέως.

Μέσα ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ τριτογενούς τομέως, πραγματοποιεῖται μιὰ ὑπεροχὴ τοῦ πνεύματος, μιὰ παρουσία τοῦ «*homo sapiens*» μέσα στὸν «*homo faber*», μιὰ «πνευματικοποίησις» τῆς κοινωνικῆς καὶ προσωπικῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος μεταναστεύει στὴν τριτογενῆ περιοχὴ, διότι πιστεύει ἀκαθόριστα ὅτι θὰ βρῆ σ' αὐτὴν τὰ ὑψηλότερα πεπρωμένα του. Γι' αὐτό, δὲν ἀρκεῖ νὰ μιλῆ κανεὶς γιὰ βιομηχανικὴ, ἀλλά, ἀκόμη θαθύτερα, γιὰ οἰκονομικὴ ἐπανάσταση. Καὶ ἡ οἰκονομικὴ αὐτὴ ἐπανάσταση συνεπάγεται, κατὰ κανόνα παντοῦ, μιὰ σχολικὴ ἐπανάσταση.

Ὁ ἀνθρώπινος τύπος τῆς τριτογενούς περιόδου εἶναι ὁ διανοούμενος. Στὸ ἔργο «Τὸ Κράτος καὶ ὁ πολίτης», ὁ κύκλος Jean Moulin ὑπελόγησε ὅτι σὲ μιὰ χώρα ἐξαιρετικὰ βιομηχανοποιημένη, πού διαρκῶς ἀναπτύσσεται οἰκονομικά, 20 ἕως 25% ἀπὸ τοὺς ἐνηλίκους τῆς θὰ ἔπρεπε νὰ κατέχουν ἕνα ὑψηλὸ ἐπίπεδο ἀνωτέρας παιδείας ἢ ἀνωτέρας τεχνικῆς μορφώσεως. Δὲν πρέπει δὲ νὰ φαντασθοῦμε ὅτι ἡ ἀνάπτυξη αὐτὴ τῆς παιδείας θὰ δημιουργήσῃ τὸν κίνδυνο τῆς ἀνεργίας. Ἄν δὲν ὑπάρξουν ἀρκετοὶ μηχανικοὶ, οἱ χειρῶνακτες θὰ εἶναι ἐκεῖνοι πού θὰ στερηθοῦν τὴν ἐργασία τους. Ἐνα σχετικὸ παράδειγμα μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρόβλεψη γιὰ τὸ μέλλον. Τὸ 1945, περὶ τὰ 10 ἑκατομμύρια Γερμανοὶ, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους τὰ 5 στὴν ἡλικία τῆς δράσεως, κατέφυγαν στὴ Γερμανία διωγμένοι ἀπὸ τὴν προέλαση τῶν Σλάβων. Εἶχαν προφητέμει τότε, ὅτι αὐτὰ τὰ 5 ἑκατομμύρια τῶν γεμάτων δραστηριότητα προσφύγων θὰ προσετίθεντο στὰ 6 ἑκατομμύρια τῶν ἀνέργων τῆς προχιτλερικῆς περιόδου, καὶ ὅτι ἡ Γερμανία, στερημένη ἀπὸ πολεμικὰ ἐργοστάσια, θὰ ἀποκτοῦσε σὲ λίγο 11 ἑκατομμύρια ἀνέργων. Δώδεκα χρόνια ἀργότερα, τὰ 5 ἑκατομμύρια τῶν προσφύγων ἀπερροφήθησαν καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Ρούρ ἀναγκά-

στηκε νά ζητήση ένίσχυση από την Ιταλική μετανάστευση. Τό κατά κεφαλήν προπολεμικό έθνικό εισόδημα έπανακτήθηκε, και μάλιστα ξεπεράστηκε. 'Ο Sauvy έξηγει ώς έξης τό γεγονός: «ή βασική αίτία τής αναρρώσεως είναι ότι αυτοί οί δίχως κεφάλαια άνθρωποι ήλθαν μαζί με τίς γνώσεις και τίς ειδικότητές τους. 'Εργάστηκαν σαν τά μερμήγκια, και άποκατέστησαν τά κεφάλαια πού έλειπαν, διότι περιελάμβαναν στις τάξεις τους μιá σημαντική άναλογία από μηχανικούς, μηχανοτεχνίτες, δασκάλους, χημικούς, γιατρούς, οικονομολόγους, ειδικευμένους έργάτες κ. ο. κ. "Αν είχαν μπει στη Γερμανία 5 έκατομμύρια από άγράμματους, χειρώνακτες, θά ύπήρχαν σήμερα 5 έκατομμύρια άνεργοι».

Τό συμπέρασμα είναι φανερό. 'Η προτεραιότης πού παίρνει ό τριτογενής τομέας στη σημερινή εξέλιξη, και μέσα στον τομέα αυτόν ή τάση πρós έπαγγέλματα πού άποκτούν όλοένα και περισσότερο διανοητικό χαρακτήρα, ζητούν μιá σταθερή και ταχεία διανοητική κατάρτιση τής νέας γενεάς. Σέ μιá άνεπτυγμένη χώρα, ή διδασκαλία είναι εκείνη πού δημιουργεί τό έπάγγελμα. Στόν οικονομικό άνταγωνισμό ανάμεσα στα διάφορα έθνη, τό μέλλον άνήκει σ' εκείνα πού θά έχουν τό τελειότερο εκπαιδευτικό σύστημα.

Ό αιώνας του διαστήματος.

Αυτή όμως ή εκπαιδευτική μεταμόρφωση είναι πολύ περισσότερο αναγκαία λόγω τής άνευ προηγουμένου επαναστάσεως πού επέφερε ή κατάκτηση του διαστήματος, πού έγινε άφορμή νά όνομασθί ή έποχή στην όποία μπαίνομε αιώνας του διαστήματος.

Τό 1947, ό Louis de Broglie έλεγε ότι μαζί με τό άτομο μιá καινούργια έποχή άνοίγεται για την ανθρωπότητα. Τό 1959, στό τέλος μιáς μεγάλης πραγματείας με τόν τίτλο: «Τεχνολογία του διαστήματος», ένας τεχνικός πού παρεκλήθη νά άποφανθί κατά γενικό τρόπο για τό παρόν και τό μέλλον τής τεχνολογίας

του διαστήματος, δέν έδίστασε νά γράψη: «Τό διάστημα μας προσφέρει ένα πρόγραμμα κυριολεκτικά δίχως όρια: άπαιτεί τίς μεγαλύτερες προσφορές από την τέχνη του μηχανικού· έχει όλα τά θέλητρα τής φυσικής έξερευνήσεως· συνδέεται με την προστασία του τρόπου τής ύπάρξεώς μας· ήμπορεί νά βελτιώση τίς γήϊνες συνθήκες τής ζωής. "Ενα τέτοιο πρόγραμμα θά ήμπορούσε νά υποκινήση μιá δεύτερη αναγέννηση στο πνεύμα του ανθρώπου και στην κάθε είδους δραστηριότητά του».

Στίς φετινές παραδόσεις του στο Κολλέγιον τής Γαλλίας, ό οικονομολόγος Francois Perroux έδειξε ότι ή κατάκτηση του διαστήματος κοινωνικοποιεί και διεθνοποιεί άκόμη την οικονομία, σέ βάθος πού ούτε καν υποψιαζόμαστε. 'Αποκαλύπτει τίς προοπτικές μιáς κοινής περιπέτειας, κοινής σέ βαθμόν άπερίοριστο, πέρα από όποιοδήποτε προηγούμενο μέτρο. 'Επιτάσσει τόν πολυεθνικό έλεγχο στον προγραμματισμό ανάπτυξεως. Δέν θά καταρθώση νά συνεχίση για πολύ, και νά επιτύχη τόν έσχατο βαθμό ανάπτυξεως, με οικονομίες «πολωμένες» σέ μεγάλους συνασπισμούς, με ιδιάστερες κοινωνίες ανθρώπων έχθρικών και άντιθέτων. 'Εν πάση περιπτώσει, τό Σχολείο θά μεταμορφωθί, για τούς λόγους αυτούς, εκ βάθρων. Κάθε χώρα πού θά θελήση νά μετάσχη, έστω και σέ περιορισμένο βαθμό, στην κατάκτηση του διαστήματος, θά ύποχρεωθί νά μεταβάλλη επαναστατικά ή διδασκαλία τής.

Οικονομία και άγωγή.

Όπωςδήποτε, τό πρόβλημα των σχέσεων τής οικονομίας και τής άγωγής παρουσιάζεται ως βασικό. 'Επάνω σ' αυτό τό θέμα, έλαβε χώραν μιá γεμάτη πάθος συζήτηση στο Bellagio τής 'Ιταλίας, τό 1960, όπου άρκετοί οικονομολόγοι και πανεπιστημιακοί διδάσκαλοι από διάφορες χώρες κατέληξαν σέ πλήρη συμφωνία επάνω στα έξης θέματα: «'Η άγωγή είναι μιá επένδυση σέ ανθρώπινα κεφάλαια». Τό ανθρώπινο κεφάλαιο, άποτελεί τόν κυριώτερο πλούτο κάθε χώρας. 'Η

άγωγή πρέπει να είναι πολυμερής και εύρεία, και όχι στενά ειδικευμένη. Πρέπει να παρέχεται γενικά σε όλους, και όχι σε όρισμένη μειονότητα. Να προγραμματίζεται συστηματικά και να σχεδιάζεται με δημιουργική φαντασία».

Ἄληθεια, ἡ άγωγή αὐτή θά στοιχίζει άκριβά, και σε πολλές περιπτώσεις θά χρειασθῆ να διπλασιασθῆ ὁ αριθμός τῶν διδασκάλων. Σε διάστημα δέκα ἐτῶν ἀπό σήμερα, οἱ εὐρωπαϊκές χώρες πού θά ἐπιθυμοῦν να διατηρῆσουν τήν θέση τους ἀνάμεσα στίς οικονομικά ἀνεπτυγμένες, θά πρέπει να δαπανοῦν 6-7% τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος για τήν ἐκπαίδευση, ἀντί τοῦ σημερινοῦ ποσοστοῦ τοῦ 3-4%.

Ἡ δαπάνη ὅμως αὐτή, εἶναι ἀναγκαία και ἀποδοτική συνάμα, περισσότερο μάλιστα ἀπό ὅλες. Σ' ἐκείνους πού λέγουν ὅτι ἡ κοινωνία δέν μπορεῖ να δαπανᾷ περισσότερα για τήν ἐκπαίδευση, διότι εἶναι πτωχή, θά πρέπει να ἀπαντήσωμε ὅτι ἡ κοινωνία εἶναι πτωχή, ἀκριβῶς διότι δέν δαπανᾷ περισσότερα για τήν ἐκπαίδευση. Διότι ἔχει διαπιστωθῆ ὅτι ἕνα ἀπροσάρμοστο πρὸς τίς ἀπαιτήσεις τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως ἐκπαιδευτικό σύστημα ἐπιφέρει τήν καθυστέρηση τοῦ ποσοστοῦ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς. Ὁ πλοῦτος, για κάθε χώρα, εἶναι οἱ ἀνθρώποι της. Ἡ ἀποδοτικότης τῆς ἐκπαίδευσως, στό ἀτομικό ὅπως και στό κοινωνικό πεδίο, εἶναι τοῦλάχιστον τοῦ αὐτοῦ ὕψους με τήν ἀποδοτικότητα τοῦ φυσικοῦ κεφαλαίου, ἡ αὔξηση, μάλιστα, τοῦ ὕλικου κεφαλαίου μιᾶς χώρας κινδυνεύει να σπαταληθῆ σε μεγάλο βαθμό ἀν δέν διαθέτῃ για τήν ἀξιοποίησή του ἀνθρώπους με τήν ἀνάλογη ἐκπαίδευση. Πρέπει να προσθέσωμε ὅτι ἀπ' ἐδῶ και στό ἐξῆς ἡ ἱκανότης «νεωτερισμοῦ», ἔχει μεγαλύτερη σημασία για τήν ἀνάπτυξη και τήν πρόοδο τῆς οικονομίας ἀπό τήν ἱκανότητα συσσωρεύσεως κεφαλαίων και ἀποταμιεύσεως, πρὸ πάντων τῆς ιδιωτικῆς. Ἄν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις, νομίζομε ὅτι ὁ μόνος τρόπος για να ἀποκτήσωμε αὔριο ἀνθρώπους με προοδευτικές ιδέες εἶναι να δημιουργήσωμε ἕνα κατάλ-

ληλο περιβάλλον με τήν γενίκευση τῶν ἐκπαιδευτικῶν «ἐπενδύσεων».

Αὐτές οἱ σκέψεις, δέν ἔχουν τίποτε τὸ «ὑλιστικό». Δέν ὑποτάσσουν τὸν ἀνθρώπο στήν ἀπόδοση, οὔτε ἀρνοῦνται τὸν ἀνθρωπισμό. Δείχνουν, ἀντίθετα, ὅτι ἡ πραγματική ἠθική πρόοδος δέν ἀρκεῖται να ρυθμίζει ἀφ' ὕψηλοῦ τήν τεχνική ἐξέλιξη (πράγμα πού δέν φέρει ἀποτέλεσμα), ἀλλά πρέπει να εἰσχωρήσῃ σ' αὐτήν κατὰ τρόπον μόνιμο.

Ἐπογραμμίζοντας, οἱ οικονομολόγοι, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο ἕνα ὕψηλό ἐπίπεδο πνευματικῆς καλλιέργειας, για τήν προσαρμογή στίς συνθήκες τοῦ συγχρόνου κόσμου, ὅτι ἡ κοινωνική ἀνάπτυξη ἔχει ἀνάγκη ἀπό μορφωμένους ἐργάτες, και ὅτι αὐτοὶ πού κινδυνεύουν αὔριο να μείνουν χωρὶς ἐργασία εἶναι οἱ ἐργάτες—χειρώνακτες, ἔδειξαν ὅτι χρειάζεται μιὰ πολυμερῆς ἐκπαίδευσις για να ἡμπορέσουν τὰ ἄτομα να προσαρμοσθοῦν γρήγορα σε μιὰ ἐξελιγμένη κατάσταση.

Ἡ ἴδια ἡ ἀνάπτυξη τῆς οικονομίας αὐξάνει, κατὰ γεωμετρική σχεδὸν πρόοδο, τήν ζήτηση ειδικευμένου προσωπικοῦ, σε εἰδικούς κάθε κλάδου και σε ἄτομα πού ἔχουν λάβει μιὰ εὐρεῖα γενική μόρφωση, και ἀπό τὸ ἄλλο μέρος ἡ ἐκπαίδευση προκαλεῖ μιὰ συνεχῶς αὐξανόμενη ζήτηση ἀπό τὸ σχολεῖο, πού ἀπαιτεῖ και αὐτὸ μιὰ διαρκῶς πληρέστερη μόρφωση.

Ἔτσι, κάθε σχέδιο οικονομικῆς ἀναπτύξεως, προϋποθέτει στό ἐξῆς κάποιον νέο σύστημα ἐκπαίδευσως, και μάλιστα μετεκπαιδεύσεως. Διότι ἡ διδασκαλία ἀποτελεῖ ἕνα σύνολο, τοῦ ὁποῖου δέν ἡμπορεῖ να ἀνάπτυξη κανεὶς ἕνα μέρος κατὰ τρόπο μεμονωμένο, ἀλλά μοιάζει με ἕνα σύστημα μαθηματικῶν ἐξισώσεων ὅπου κάθε τροποποίηση ἐπηρεάζει τὸ σύνολο.

Στήν ἐποχή τοῦ διαστήματος, στήν ὁποία τώρα μπαίνομε, κάθε ἔθνος πού θέλει να ἐπιζῆσῃ, ὀφείλει, εἴτε τὸ θέλει εἴτε ὄχι, να ὑποστῆ μιὰ ριζική ἀλλαγὴ τροποποιώντας ὀλόκληρο τὸ ἐκπαιδευτικό του σύστημα. «Ἡ παιδαγωγική, ἔλεγε ὁ Ortega y. Gasset, εἶναι ἡ τέχνη τῆς

μεταμορφώσεως τῶν κοινωνιῶν». Καί ὁ Βέγοπέσε δείχνει ὅτι εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἐννοια τῆς ἀγωγῆς, ἡ ὁποία μεταμορφώνεται κάτω ἀπὸ τὰ μάτια μας, χωρὶς νὰ τὸ ἔχουμε ἀρκετὰ ἀντιληφθῆ. Ἔως τώρα, ἡ ἀγωγή ἦταν πρὸ πάντων ἕνας παράγων μεταβιβάσεως τῶν πατροπαράδοτων ἀξιῶν πού ἀντανάκλουσε θέβαια τὴν ἐξέλιξη τῶν ἀξιῶν αὐτῶν, καὶ κάποτε τὴν ἐπετάχυνε, πού προχωροῦσε ὁμως στὴν προοπτικὴ τῆς συνείας· ἀπ' ἐδῶ καὶ στὸ ἐξῆς, γίνεται ἕνας παράγων μεταμορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου πού τὸν περιβάλλει, καὶ ἐγγράφεται μέσα στὴν προοπτικὴ μιᾶς ἐπιταχυνόμενης προόδου ἡ ὁποία τὸν καθορίζει καὶ στὴν ὁποία τόσο πολὺ συνετέλεσε.

Ἡ ἐ ν η μ έ ρ ω σ ι ς

Οἱ προοπτικὲς αὐτὲς δὲν ἠμποροῦν παρὰ νὰ ἐπιδράσουν στὴν στοιχειώδη, τὴν πρώτην ἐκπαίδευση. Σύμφωνα μὲ τὶς σύγχρονες ἀντιλήψεις, ὅπως διαμορφώθηκαν πρὸ πάντων στὶς Ἰνωμένες Πολιτεῖες, ἡ διδασκαλία ἔχει ἀποβῆ μέρος τῆς «θεωρίας τῆς ἐνημερώσεως» ἡ ἐνημέρωσις εἶναι ἐκεῖνη πού καθιστᾷ δυνατὸς καὶ τὶς ὑπόλοιπες γνώσεις. Εἴμαστε, π.χ. ἀρκετὰ πληροφορημένοι γιὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ γῆ περιστοιχίζεται ἀπὸ δορυφόρους ἐφωδιασμένους μὲ ὄργανα πού ἐκπέμπουν ἀκατάπαυστα πληροφορίες ἀπὸ τὸ διάστημα, τὶς ὁποῖες πρέπει νὰ ξεύρωμε νὰ συλλαμβάνωμε, νὰ κατανοοῦμε, νὰ μεταμορφώνωμε, ἀκόμη καὶ νὰ μεταβιβάζωμε; Οἱ βασικὲς ἐννοιῆς τῆς ἀποστάσεως, τοῦ χρόνου, τοῦ χώρου καὶ τῆς ἐπιταχύνσεως, πού ἐχρησίμευαν ὡς πλαίσια γιὰ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη, ἔχουν ὑποβληθῆ σὲ μιὰ ἀσυνήθη τροποποίηση πού ἐπέβαλε ἡ «πρακτικὴ» τοῦ διαστήματος. Ἐκτὸς τῆς «πρακτικῆς» αὐτῆς ἀναπηδοῦν πληροφορίες ἀναρίθμητες, οἱ ὁποῖες καταγράφονται, ἐλέγχονται, συντηροῦνται καὶ κατατάσσονται, ἱκανὲς νὰ προκαλέσουν ἕνα σωρὸ ἀποτελέσματα πού νὰ μεταβάλλουν τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά τῶν πράξεων ἐπάνω στὴ γῆ.

Ποτὲ ὡς τώρα, δὲν ἔγινε φανερὸ σὲ τόσο μεγάλη καὶ θαυμαστὴ ἔκταση ὅτι πρέπει νὰ θεωρήσωμε τὴ Γῆ σάν ἕνα ἀπλό τμῆμα τοῦ «Κόσμου» καὶ νὰ τὴν υποβάλλωμε σὲ νοητὲς ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο ἐπιδράσεις καὶ ἐνέργειες, πού νὰ ἔχουν γι' αὐτὸν σημασία καὶ νόημα.

Ἡ ἐκπαίδευσις, λοιπὸν, παρουσιάζεται ἀναγκαία, ὀλοένα καὶ περισσότερο, σάν προκαταρκτικὴ ἀπαίτησις, πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλη χρησιμοποίησιν τῶν κοινωνικῶν ἐνεργειῶν καὶ σχέσεων. Ἔχει προορισμό, σὲ ἔσχατη ἀνάλυσι, νὰ αὐξήσῃ τὸ πληροφορικὸ «ἀπόθεμα» τοῦ ἀποδέκτη —ἀνθρώπου καὶ νὰ βελτιώσῃ τὴν δεκτικὴν του ἱκανότητα γιὰ ἄλλες διδασκαλίαι πού ὑπάρχουν ἄλλοῦ συγκεντρωμέναι, ὅπως π. χ. στὶς βιβλιοθήκαι.

Ἀντιπροσωπεύει, λοιπὸν, ἡ διδασκαλία αὐτὴ, μιὰ μεταβίβασις πληροφοριῶν ἀπὸ ἕνα σημεῖο σὲ ἄλλο. Ὅσο περισσότερο προωθείται σὲ μιὰ χώρα, τόσο περισσότερο οἱ ἀνθρώποι τῆς εἶναι σὲ θέσιν νὰ ἐμβαθύνουν στὴν ἐνημέρωσιν, σὲ κάθε εἶδος θέματα.

Θὰ πρέπει, ἐπίσης, νὰ μὴ ἀποτελῆ μιὰν ἀπλή «κατάρτισις», ἀλλὰ νὰ συνηθίζῃ τὸν σπουδαστὴ νὰ ἀνοίγῃ τὸ πνεῦμα του σὲ γνώσεις πού θρῖσκονται σὲ διαρκὴ ἐξέλιξη. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, χρειάζεται ἕνα εἶδος διδασκαλίας προσανατολισμένης, ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς θήματα, πρὸς μιὰν εὐρεῖαν καὶ πραγματικὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν. Ἡ ἀπλή «κατάρτισις», δὲν καθιστᾷ μόνον ἀναιμικὴ τὴ διάνοιαν, ἀλλὰ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐξέλιξιν.

Οἱ ἴδιοι οἱ εἰδικοὶ προτιμοῦν ἕνα ἐκπαιδευτικὸ σύστημα πού νὰ προσφέρῃ στοὺς μαθητὰς ἕνα συγκεντρωμένο σύνολο διαφορετικῶν ἀξιῶν, ὡς ἕνα προχωρημένο στάδιον τῆς σχολικῆς τῶν ζωῆς. Πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ πρόωρη ἐπιλογὴ ἐπαγγέλματος. Οἱ κοινωνιολόγοι ὑπογραμμίζουν τὴν ἀνάγκην νὰ δοθῇ μιὰ κοινὴ θάσις, ἕνα κοινὸ λεξιλόγιον, μὲ μιὰ κοινὴ σχολικὴ μὀρφωσιν προσώπων μὲ διαφορετικὲς φυσικὲς ἱκανότητες καὶ ἀπὸ διαφορετικὰ περιβάλλοντα.

Σύμφωνα με τους σοβαρωτέρους υπολογισμούς, 25% περίπου από τους νέους θά χρειασθῆ νά ἐργασθοῦν σέ ἐπαγγέλματα πού εἶναι σήμερα ἀνύπαρκτα. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, πρέπει ἡ ἐκπαίδευση, γιὰ σκοποὺς τόσο καθαρὰ «μορφωτικούς», ὅσο καὶ πρακτικὰ ἐπαγγελματικούς, νὰ ἐφαρμόζη διαρκῶς περισσότερο ἓνα πρόγραμμα «μακρᾶς πνοῆς», νὰ προσφέρῃ δηλαδὴ μιὰ ἐνημέρωση ἢ ὁποῖα θά ἐπιτρέπη στὸν καθένα νὰ κατανοῇ τὴν ἐξέλιξη τῶν διαφόρων μεταβολῶν—καὶ νὰ μπορῆ νὰ τὶς διακρίνῃ.

Σ υ ν ε χ ῆ ς ἐ κ π α ἰ δ ε υ σ ι ς .

Βλέπομε, λοιπόν, πόσο ἡ κρίση τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ κρίση τοῦ σχολείου εἶναι ἀλληλένδετες. Οἱ συνέπειες τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, εἶναι τεράστιες.

Δοθέντος ὅτι ὑπάρχει ἐπιτάχυνσις, ὄχι μόνο στὴν ἱστορία, ἀλλὰ καὶ στὶς ἀνθρώπινες γνώσεις, δὲν θά ἦταν πιά ἀρκετὴ ἡ πρόβλεψις τῆς ἡλικίας τῶν 16 ἢ τῶν 18 ἐτῶν γιὰ τὴ μόρφωση τῶν νέων σὲ ὁποιαδήποτε χώρα. Κατὰ τὴν γνώμη μερικῶν πού ἀσχολοῦνται εἰδικὰ μὲ τὴν οἰκονομία τοῦ μέλλοντος, μετὰ ἀπὸ λίγο χρόνον ἓνας μηχανικός θά εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀλλάξῃ κατὰ μέσον ὄρο τρεῖς φορές τὰ πλαίσια τῆς ἐπιστημονικῆς του μορφώσεως. Εἰσήχθη, λοιπόν, ἡ ἰδέα τῆς «συνεχοῦς ἐκπαιδεύσεως», καθόσον τὸ σύστημα τῆς περιωρισμένης στοὺς νέους καὶ μόνο ἐκπαιδεύσεως εἶναι πιά ξεπερασμένο. Θά ἤμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς, κατὰ κάποιο σχηματικὸ τρόπο, ὅτι γιὰ ἀνεπτυγμένους χώρες, ὁ 19ος αἰώνας ἦταν ὁ αἰώνας τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν παιδιῶν, τὸ πρῶτο ἡμῶν τοῦ 20οῦ, ἡ ἐποχὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νέων, καὶ τὸ δεύτερο ἡμῶν, θά εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐνηλίκων.

Ἡ ἐκπαίδευσις γίνεται ἔτσι σιγά-σιγά ὁ σύντροφος ὁλόκληρης τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, καὶ ἡ κοινωνία ὁλόκληρη ἀποβαίνει μιὰ κοινωνία διαρκῶς διδασκομένη. Χωρὶς πολὺ καλὰ νὰ τὸ ἀντιλαμβανώμαστε, ζοῦμε μιὰ ἀσυνήθιστη μεταβολὴ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν παν-

ανθρώπινη ἐκπαίδευση. “Ἐως τώρα, μόνο μιὰ ἐλάχιστη μειονότης, ἡ λεγομένη ἰθύνουσα τάξις, ἐκπαιδεύονταν πραγματικά. Τώρα μπαίνομε στὴν δημοκρατικοποίηση τῆς διδασκαλίας, μὲ μιὰ ἔννοια πού δὲν ἔχει ἀκόμη οὐσιαστικὰ πραγματοποιηθῆ: τὴν ἐκπαίδευση γιὰ ὅλον τὸν κόσμον—δηλαδὴ γιὰ τὴν οἰκουμένη ὁλόκληρη.

Ἐ κ π α ἰ δ ε υ σ ι ς δ ι ἀ χ υ τ ῆ καὶ ἐ κ π α ἰ δ ε σ ι ς σ χ ο λ ι κ ῆ .

Ἡ πατροπαράδοτη, λοιπόν, ἐκπαίδευση, τείνει νὰ μεταβληθῆ ἀπλῶς στὴν προσφερόμενη σὲ ὅλους δυνατότητα γιὰ μελλοντικὴς διδασκαλίας καὶ κάθε εἶδους ἐνημερώσεις. Θά πρέπει, λοιπόν, σήμερα, νὰ διακρίνωμε προσεκτικὰ αὐτὸ πού θά ἤμποροῦσε νὰ ὀνομασθῆ ἐκπαίδευση «διάχυτη», τῆς ἀτμόσφαιρας, αὐτὴ πού ἀναπνέει κάθε ἀνθρώπος μέσα στὸ περιβάλλον πού ζῆ, πού ἔχει ὀλοένα καὶ μεγαλύτερη σπουδαιότητα, πρὸ πάντων ὅταν ἀποτελῆ συχνὰ ἓνα «κακὸ μάθημα», ἀπὸ τὴν πατροπαράδοτη διδασκαλία τοῦ σχολείου. Ἡ τελευταία αὐτὴ, θρίσκειται συχνὰ σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν προηγούμενη, δὲν πρέπει ὅμως οὔτε νὰ τὴν ἀγνοῇ οὔτε νὰ τὴν παραγνωρίζῃ, διότι ἐπηρεάζεται ἀπ’ αὐτὴν ἐνῶ ταυτόχρονα τὴν ἐπηρεάζει μὲ τὴ σειρά της καὶ αὐτὴ, καὶ διότι ἡ «διάχυτη» αὐτὴ διδασκαλία γίνεται ὀλοένα καὶ περισσότερο κοινὴ γιὰ ὅλο τὸν κόσμον.

“Ἐνας καινούργιος πολιτισμὸς γίνεται σήμερα, πού μερικοὶ τὸν ὀνομάζουν πολιτισμὸ τῆς ἐργασίας, ἄλλοι ἀντίθετα πολιτισμὸ τοῦ ἐλεύθερου χρόνου, καὶ ἐγὼ προσωπικὰ θά προτιμοῦσα νὰ ὀνομάσω «πολιτισμὸ τοῦ σχολείου», διότι περιλαμβάνει καὶ τὰ δύο.

Ἐὸ πολιτισμὸς αὐτός, ὅπως καὶ ὁποιοσδήποτε ἄλλος, ἔχει τὴν θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ του ἄποψη. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, ἤμπορεῖ νὰ προσφέρῃ πολλὰ στὴν πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡμπορεῖ ὅμως, αὐτὴ ἡ «ἐκπαιδευόμενη κοινωνία», νὰ «ἀποπνίξῃ» τὸν ἄνθρωπο, ἐὰν κάμῃ

σύγχυση τῆς διδασκαλίας μὲ τὴν ψυχολογική ἐπίδραση τῆς ἀγωγῆς, ἀν αντικαταστήσῃ τὸ σχολεῖο μὲ τὴ δημοσιότητα, μὲ τὴν προπαγάνδα ἢ τὴν τεχνική καὶ ἐπαγγελματική ἐξειδίκευση, ἀν καταστήσῃ ἕνας ἀπλὸς κοινωνικὸς καὶ ἐπαγγελματικὸς συντονισμὸς.

III. Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

Θὰ πρέπει ἀσφαλῶς, νὰ ἔγινε σαφῶς ἀντιληπτό, ὅτι ἐκεῖνο πού εἶπα στὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια μὲ τὴν παραδεδεγμένη, τὴν πατροπαράδοτη ἔννοια, καὶ ὅ,τι εἶπα κατόπιν γιὰ τὴν σύγχρονη «ἐνημέρωση», θρῖσκονται, ἀν ὄχι σὲ ἀντίφαση, ἀλλὰ τοῦλάχιστον σὲ καθαρὴ μετὰξὺ τους ἔνταση. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν κρίση τῆς ἐποχῆς μας.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἤμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ τὸν ἀναγκαῖο προσανατολισμὸ γιὰ νὰ ξεπεράσωμε τὴν κρίση αὐτὴ, καὶ νὰ ἀντλήσωμε ἀπ' αὐτὴ σημαντικὴ ὠφέλεια.

Ἡ παιδικὴ ἡλικία.

Ἡ πρώτη μας παρατήρησις ἀφορᾷ τὴν παιδικὴ ἡλικία. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς ἡλικίας, πού διαρκεῖ ἀπὸ τὰ 5 ὠς τὰ 6 χρόνια, στὰ κορίτσια, καὶ ἀπὸ 7 ὠς τὰ 8, στὰ ἀγόρια. Εἶναι κάτι πού παρατηρεῖται μόνον στὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἀντίστοιχο στὰ ἄλλα θηλαστικά, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὴν σωματικὴ τους ἀνάπτυξη καὶ ὠριμάζουν σὲ πολὺ θραχύτερο χρονικὸ διάστημα. Ἡ παιδικὴ ἡλικία στὸν ἄνθρωπο,

δὲν εἶναι ἀπλῶς ἕνα φυσιολογικὸ δεδομένο, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται ἐπίσης ἀπὸ ψυχολογικὰς, ἠθικὰς, καὶ κοινωνικὰς προϋποθέσεις. Διαρκεῖ ὅσο περισσότερο χρόνο διαθέτει τὸ ἄτομο γιὰ νὰ προετοιμασθῇ τὸ μέλλον του.

Ἡ παράτασις, λοιπόν, τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς, καὶ κατ' ἀρχὴν τῆς «σχολικῆς» περιόδου, θὰ ἐπιτρέψῃ σὲ ὅλο τὸν κόσμον νὰ ἔχῃ, ἢ νὰ παρατείνῃ, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, τὴ νεότητά του, πρᾶγμα πού θὰ θέσῃ γιὰ τὴν Ἐκκλησία καινούργια προβλήματα, καὶ θὰ ἀνοίξῃ γι' αὐτὴν ἀπεριόριστες δυνατότητες.

Ἀντίθετα πρὸς μιὰ γνώμη παράλογη, ἢ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος δὲν καταστρέφει τὴν πίστη, ἀλλὰ τὴν στηρίζει. Εἶναι ὅμως ἐπίσης φανερό, ὅτι τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπιβάλλει στὴν Ἐκκλησία τὸ πρόσθετο ἔργο τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς καλλιιεργείας τῆς πίστεως σὲ μιὰ περισσότερο μορφωμένη νεότητα, πρᾶγμα πού ἀπαιτεῖ μιὰ ἠυξημένη σὲ ἔνταση προσπάθεια ἀπὸ τὸ ἱερατεῖο ὁλόκληρο, γιὰ κατήχηση καὶ ἀναζωπύρωση τῆς πίστεως στὸν μαθητικὸν κόσμον.

Θὰ χρειασθῇ, λοιπόν, γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ μορφωμένους πνευματικὸς ἐργάτες καὶ ἀπὸ ἱερεῖς πού νὰ ἠμποροῦν νὰ κατανοοῦν τὴ σύγχρονη παιδικὴ ἡλικία καὶ νὰ εἶναι σὲ θέσι νὰ τὴν μορφώσουν ἀνάλογα. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, θὰ πρέπει οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ νὰ ἔχουν μιὰ κατάρτιση τὸσο «διανοητικὴ», ὅσο καὶ «πνευματικὴ».

Jean Lacroix

ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΥ ΜΕΛΕΤΕΣ

Τόν περασμένο χρόνο, τὸ 1966, μέσα στὴν γενική καταχνιά τῶν λογοτεχνικῶν βιβλίων τοῦ τόπου μας ἀξιοθήκαμε νὰ δοῦμε δύο φωτεινά ἔργα: Τὴν «Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη» — μεταγραφή Γιώργου Σεφέρη — καὶ τὶς «Μελέτες» τοῦ Ζήσιμου Λορεντζάτου. Καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ ἔργα εἶναι μηνύματα τῶν καιρῶν καὶ δημιουργήματα πίστεως. Δὲν θὰ μπορέσουμε ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ πρῶτο, θὰ ἠθέλαμε ὅμως νὰ παρουσιάσουμε μερικὰ τεμάχια ἀπὸ τὶς «Μελέτες» τοῦ δευτέρου γιὰ τὸν Σολωμό, Σεφέρη, Ἐλιοτ, Παπαδιαμάντη.

Ὁ κ. Λορεντζάτος, ἕνα σπάνιο φαινόμενο πνευματικοῦ ἀνθρώπου στὶς ἡμέρες μας, ξεκινᾷ ἀπὸ μιά πολὺ πλατεία μόρφωσι καὶ συνδυάζει δύο πράγματα πού δὲν τὰ ἀπαντᾷμε συνήθως μαζί, τὸ βάθος καὶ τὸ θάρρος. Ἄς προσπαθήσουμε κάπως νὰ τὸν παρακολουθήσουμε. Κάποτε νόμιζε κι' αὐτὸς πὼς «ἡ αἰσθητικὴ ἀποψη εἶναι ἡ μόνη πού θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθῆ κανένας γιὰ νὰ μιλήσῃ σωστὰ γιὰ ἕνα ἔργο (A. Gide). Σιγά-σιγά ὅμως κατάλαβε ὅτι «ἡ μαστορικὴ καὶ ἡ τέχνη δὲν εἶναι σκοπὸς ἀλλὰ μέσο, δὲν εἶναι τὸ τέλος ἀλλὰ ἡ (ἀπαραίτητη) ἀρχὴ μόνο». Κατάλαβε ἀκόμα μαζί μὲ τὸν Σολωμό, ὅτι ἡ μορφή εἶναι τὸ ρούχο γιὰ τὴν ἀληθινὴ βαθιὰ σημασία τοῦ κάθε πράγματος· πὼς δὲν μπορούσε δίχως κάποια διαφοροτικὴ παρέμβαση νὰ «εἰσέλθῃ» μαζί μὲ αὐτὸ στὸ «νυμφῶνα» τὸν «κεκοσμημένον»· πὼς γιὰ νὰ μῆξῃ στὸ βαθύτερο ποιητικὸ νόημα χρειάζεται ἡ «ἔσχατολογία τῆς λογοτεχνίας». Αὐτὰ ἀπὸ τὸν πρόλογο.

Ἐνα βασικὸ θέμα πού ἀπασχολεῖ τὸν συγγραφέα εἶναι τὸ γεγονός ὅτι «γύρω στὰ χίλια ὀκτακόσια τόσο... μὲ τὴ διπλὴ μας παράδοση, ἀπὸ τὴ μιά μεριὰ τῆ ζωερὴ λαογραφία.. καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὰ λίγα ἀκόμη στοιχεῖα πού διασωθῆκαν ἀπὸ τὸν καιρὸ, μπήκαμε ξαφνικά σ' ἕνα κόσμο πού λεγόταν Ἐυρώπη τοῦ 19ου αἰῶνος». Ἐδῶ ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὸ δράμα τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου στὰ πλαίσια τῆς τέχνης μὲ αὐστηρὰ ἐπιστημονικὰ κριτήρια.

★

«Ὁ δυτικὸς ἢ ὁ νεώτερος ἀνθρώπος ἀναζητᾷ κάποιο ὄραμα, κάποιο κέντρο χαμένο, πέρα ἢ ἔξω ἀπὸ τὰ σιδερένια δεσμὰ τῆς λογοκρατίας, στὰ ὅποια

πεδουκλώθηκε μονάχος του ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση κι' ἐδῶθε... Καὶ τὸ κέντρο αὐτό, πού τὸ χάσιμό του προαποφασίζει ὀλόκληρη τὴν περίοδο ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση κι' ἐδῶθε, τὸ ἀναζητᾷ μὲ χίλιους τρόπους (εἶναι φανερό) καὶ μονάχα τὸν ἔνα δὲν βλέπει ὁ ἀνθρώπος τῶν νέων καιρῶν, αὐτὸν πού βρίσκεται μπροστὰ του καὶ οὐ ἔστι χρεῖα—τόσο μωράθηκε, φαίνεται, τὸ ἀλάτι ἐπάνω στὴ γῆ. Καὶ οἱ ἀνάλατοι ἀνθρώποι, πού δὲ χρησιμεύουν πιά σὲ τίποτα (εἰς οὐδὲν ἰσχύει), πετάξανε τοὺς ἀνθρώπους ἔξω ἀπὸ τὴ ζωὴ (βληθηναί ξξω) καὶ οἱ ἀνθρώποι ποδοπατήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους (καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων).

Ἄλλὰ ἄς γυρίσουμε στὴν ποίηση ἢ στὶς τέχνες.

Στὴν ἀρχὴ ὁ δυτικὸς ἀνθρώπος ζήτησε νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο χτυπῶντας ἀδιάκριτα καὶ μέσ' στὰ ὄλα τὴ λογοκρατία, πού αὐτὸς προδημιούργησε καὶ χάρη στὴν ὁποία μεγαλοῦργησε — ἱστορικά — μὲ τὶς τεχνολογικὲς εφαρμογές της τοὺς τέσσερεις ἢ πέντε τελευταίους αἰῶνες· κηρύχνοντας γιὰ τὴν παροῦσα ἀπελευθέρωση ἢ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ παρακαμπτήριους τάχα δρόμους πού θὰ ὑπερφαλάγγιζαν τὴ raison (Vernunft): πότε τὸ πάθος καὶ τὸ αἶσθημα — αἰσθήσεις καὶ αἰσθητήρια — πότε τὴ φαντασία καὶ τὸ ὄνειρο, πότε τὴν τρέλλα καὶ τὴν ἀσυναρτησία, πότε τὴν ψυχο-λογία του — ζενίθ καὶ ναδίρ τῆς συνείδησης — πότε τὴ διαίσθηση, ὡς μιά λύση sui generis παράλληλη μὲ τὸ ἔνστιχτο καὶ τὸ δαιμόνιο κάθε λογῆς, καὶ ἄλλα τέτοια πολλὰ, θάζοντας μπροστὰ ἀπὸ τὶς διαφορὲς αὐτὲς θεωρίες καὶ μόνομανιες, πότε ἕνα ir - (rationel), πότε ἕνα sur - (réel), πότε ἕνα sub - (conscient) ἢ Unter - (bewusst), πότε ἕνα in - (conscient) ἢ Un - (bewusst), μὰ

στην εποχή μας δὲν εἶναι αἰσθητικό, ἀλλὰ μεταφυσικό, ζήτησε, ἀφήνοντας τὴν πνευματικὴ ἢ τὴ μεταφυσικὴ παράδοση τῶν πατέρων του, νὰ πιάσῃ τὸ πνεῦμα ἢ τὴ «θύρα τὴν δλόχρυση» (χωρὶς ἀποτέλεσμα) στὶς Δελφικὲς Ἑορτὲς ἢ στὸν ἀτομικὸ φυσικὸ τιτανισμό του, ἐπιηρασμένος στὶς διάφορες ἀναμορφωτικὲς ἀναζητήσεις του ἀπὸ τὸν συγκρητισμὸ κυρίως τῶν ἐποχῶν ποὺ ἐξετάζει πλαυότερα στὸ ἔργο του ὁ Franz Cumont).

Εἶναι ἀνάγκη νὰ πάθῃ πρῶτα κανένας τὴ ριζικὴ καὶ ἀπόλυτη μεταβολή, τὴν ἀληθινὴ μεταμόρφωση ἢ ἀλλαγὴ τοῦ νοῦ, μ ε τ ἄ - ν ο ι α, ποὺ χρειάζεται—τώρα καὶ πάντα—προτοῦ ἀρχίσει νὰ βοηθήσῃ γόνιμα ἢ ἀποτελεσματικὰ τοὺς ἄλλους. Μὲ ἄλλα λόγια πρέπει νὰ ἀλλάξουμε πρῶτα τὴ λειτουργία τῆς τέχνης καὶ ἀπὸ αἰσθητικὴ (ὅπως εἶναι σήμερα) νὰ τὴν κάνουμε μεταφυσικὴ (ὅπως ἦταν πάντα). Κάνοντας διαρκῶς ἔργα, στὴν ἴδια πάνω θάσῃ, δὲν κάνουμε πολλὰ πράγματα. Φτειάχνουμε ὄλο καὶ περισσότερα ἔργα τέχνης, δίχως νὰ ἀλλάξουμε ἀπὸ τὴ θάσῃ τῆς τῆς λειτουργία τῆς τέχνης. Φαίνεται ἴσως ἀνάποδο, ἀλλὰ γιὰ νὰ «σώσουμε» (σ ὠ σ ε ι) τὴν τέχνη, πρέπει νὰ «ἀπολέσουμε» (ἀ π ο λ ἔ σ ε ι) τὴν τέχνη, ὅπως γίνεται ἢ λειτουργεῖ σήμερα.

Ἐκεῖνο ποὺ ἔλειψε εἶναι τὸ κέντρο ἢ τὸ χαμένο ὄραμα, καὶ χωρὶς αὐτὸ δὲν γίνεται τίποτα: π ἄ ν τ α δ ι' αὐτοῦ ἔ γ ἔ ν ε τ ο, καὶ — καθὼς συνεχίζει τὸ Εὐαγγέλιο — χ ω ρ ῖ ς αὐτοῦ ἔ γ ἔ ν ε τ ο οὐδὲ ἔ ν ὀ γ ἔ γ ο ν ε ν. Ἄπο τὴ μάνια αὐτὴ μιάσθησεν ὅτι ἕκαστος οἱ τέχνες καὶ ἐκεῖ μέσα θὰ πρέπει νὰ ξαναγυρίσουν, στὸ χαμένο κέντρο ἢ στὴν οὐράνια ρίζα τους, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ παλῆὰ τὰ χρόνια λογαριάζεται φυτὸν οὐκ ἔγγειον ἄλλὰ οὐράνιον (Τίμαιος 90). . . .

Δυστυχῶς ἀπὸ τὴν πολλὴ τὴν τέχνη (γιὰ τὴν τέχνη), ἢ τὸ art - détaché τῆς

ἐποχῆς καὶ τὴ λεγομένη ροῆsie - charme, χάσαμε τὴ θαυματουργικὴ ἱκανότητα νὰ παίρνομε τὰ λόγια τῶν ἀνθρώπων στὰ σοβαρά... Καὶ τοῦτῃ εἶναι ἡ μεγαλύτερη διαστροφή ποὺ μπορούσαμε νὰ πάθουμε — τὰ λόγια νὰ τὰ θεωροῦμε μόνο λόγια. Νὰ μὴ προσέχουμε τὸ μήνυμα, ἀλλὰ τὰ λόγια. Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, μόνο τυχαῖα μπορούμε τώρα νὰ ὑπακούσουμε ἢ νὰ σωθοῦμε. Ἡ καταδίκη μας.

Καμμιά δὲν πρέπει, λοιπόν, νὰ καρτεροῦμε ἀναθάφιση τῶν τεχνῶν μέσα ἀπὸ τὰ παραδειγμένα σήμερα ὄρα τῆς ἐξακολουθητικῆς ἀνάπτυξης, προαγωγῆς ἢ καλλιέργειας αὐτοῦ ποὺ νομᾶζουμε προσωπικὸ γοῦστο, καλλιτεχνικὸ δαιμόνιο, ταλέντο ἢ εὐαισθησία μας. Ἄν εἶναι ἡ ποίηση καὶ οἱ ἄλλες τέχνες νὰ θλαστήσουν κάποτε ἢ νὰ ξαναπάρουν τὴν κανονικὴ διάστασή τους, θὰ πρέπει νὰ ἀπαρνηθοῦν ἀπόλυτα τὴν ἀντικανονικὴ πορεία καὶ τὴ γραμμὴ ποὺ τράθηξαν, ἀπὸ τὴν Ἄναγέννηση κι' ἔδωθε, μακρὰ ἀπὸ τὸ χαμένο κέντρο ἢ τὴν οὐράνια ρίζα, ποὺ ἔκανε κάποτε νὰ τρανέψουν — μιλάω γιὰ τὴ Δύση — τοὺς μεγάλους καθεδρικοὺς ναοὺς τοῦ μεσαιῶνα, θὰ πρέπει νὰ ἀλλάξουν τὸ πρόσωπό τους, ὅπως διαμορφώθηκε σιγά-σιγά — καὶ παραμορφώθηκε — τοὺς πέντε τοῦλάχισον τελευταίους αἰῶνες στὴν Εὐρώπη, τὸ πρόσωπο αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ ἴδιος ὁ Σεφέρης ἔχει νὰ πῆ:

Καὶ τὴν τέχνη μας τὴ στολίσαιμε
τόσο πολὺ ποὺ φαγώθηκε
ἀπὸ τὰ μαλάματα τὸ πρόσωπό της
(«Ἐνας γέροντας στὴν ἀκροποταμίᾳ»)

Θὰ πρέπει, τέλος, νὰ χάσουν αὐτὸ ποὺ ἔχουν σήμερα γιὰ νὰ θροῦν αὐτὸ ποὺ δὲν ἔχουν, μὲ ἄλλα λόγια, νὰ χάσουν τὴν ψυχὴ τους (ἀ π ο λ ἔ σ ε ι αὐτὴν) γιὰ νὰ τὴ θροῦν, ἢ γιὰ ὅσους φοβοῦνται τὸ Εὐαγγέλιο καὶ προτιμοῦν πιδὸ «συγχρονισμένη» γλῶσσα:

«Γιὰ νὰ ἀποχτήσῃς ὅσα δὲν ἔχεις ἀποχτήσῃ,
πρέπει ν' ἀκολουθήσῃς τὸ δρόμο τῆς ἀπογύμνωσης».

(T. S. Elliot «East Coker» 111, 40-41).

εικονογραφίες αυτούς τους πολέμους. Δέν γνώριζα τή γλώσσα του. "Εφκίασε δυό τρείς, δέν ήταν καλές" τόν πλέρωσα κι' ἔφυγε" (Ἀπομνημονεύματα, Β 107, Ἀθήνα, 1947²).

Ὁ Μακρυγιάννης γνώριζε πώς μέσα στά πλαίσια τῆς δικῆς του, γενικά, παράδοσης οἱ «εἰκονογραφίες» τοῦ ξένου «δέν ήταν καλές», μέ ὄλο πού στήν ἀρχή ξένο πήρε καί αὐτός, ἀφοῦ ξένοι κάτεχαν τά «φῶτα» (μαζί μέ αὐτά καί τίς τέχνες) ἐκεῖνα τά χρόνια. "Ἐτσι τοῦλάχιστον θεθαίωνα τά πολύχρωμα πουλιά τῆς μάθησης πού πετοῦσαν καταδῶ, τήν ἐποχή ἐκείνη, κοπάδια ἀπό τήν Εὐρώπη.

Καί στίς ζωγραφιές αὐτές, καί σέ ἄλλα πολλά, ὁ Μακρυγιάννης δυσπίστησε πρὸς τά «φῶτα» καί δέν ἀκολούθησε τήν Εὐρώπη, ὅπου δέν χρειαζόταν. "Ὅταν δέν σηκώνης στίς πλάτες σου θάρος κανένα, εὐκόλα τρέχεις ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἢ μπορεῖς νά ἀκολουθᾷς διάφορους συμμοῦς. Ὁ Μακρυγιάννης σήκωνε στίς πλάτες του θάρος μεγάλο, δόλοκληρο δυναμάρι μιᾶς μεγάλης πνευματικῆς — ὄχι διανοητικῆς — κληρονομιάς, πού «ἤρχετο μακρόθεν, λίαν μακρόθεν, ἐκ τῶν θαυρρίζων θεμελιῶν τῆς φυλῆς καί τοῦ ἔθνους εἰς ὃ ἀνήκε» (Βλαχογιάννης). Καί ἔπρεπε τίς ἀποφάσεις του νά τίς λαβαίνει κάνοντας πάντα δ ι ἄ κ ρ ι σ ι ν κ α λ ο ὕ τ ε κ α ι κ α κ ο ὕ. («Οἱ εἰκονογραφίες δέν ήταν καλές»). Ἐκεῖ πού εἶχε δικιά του παράδοση ὁ Μακρυγιάννης στάθηκε ἀσάλευτος' χαρακίριζιμό. Οἱ κατοπινοὶ γενίκεψαν. Νόμισαν πώς αὐτό πού συμβαίνει μέ τήν Εὐρώπη λ.χ., στή φιλολογική φροντίδα τῶν ἀρχαίων κειμένων ἢ τῶν παπύρων, στή φυσική ἐπιστήμη (σήμερα) ἢ στή χειρουργική τῆς καρδιάς θά μπορούσε νά συμβαίνει καί στή μεταφυσική ἢ στήν τέχνη: στή ζωγραφική ἢ στήν ποίηση. Καί ἀκολούθησαν.

Τό πρόβλημα ήταν δύσκολο, ἀπό τήν ἀρχή, πρέπει νά τὸ ὁμολογήσουμε, καί δέν ἔκανε νά μένουμε γιά καιρὸ καθυστερημένοι. Μέ τήν κρίση τῆς ποίησης — καί τῶν ἄλλων τεχνῶν — ἕνα αἰῶνα ὕ-

στερα ἀπ' τὸ 21, οἱ "Ἕλληνες ἀνακάλυψαν πὼς ἡ εὐθυγράμμιση καί ἡ ἐνημερότητα, σέ εὐρωπαϊκὴ ἢ καί σέ παγκόσμια κλίμακα, δέν φελάει καθόλου τὸ ἴδιο σέ ὄλες τίς περιοχές.

Εἰδικά στίς τέχνες, σήμερα, θά πρέπει νά ἀρχίσουμε νά κάνουμε δ ι ἄ κ ρ ι σ ι ν κ α λ ο ὕ τ ε κ α ι κ α κ ο ὕ, ὅπως λέει ἡ παράδοση καί ὅπως ἔκανε ὁ Μακρυγιάννης, ὄχι μέ κριτήρια αἰσθητικά, ἀν εἶναι νά μὴ ἀπομεινουμε γιά πάντα χρεῖαν ἔχοντες γάλακτος καί οὐ στερεᾶς τροφῆς. "Ἄλλωστε καί στήν ἴδια τήν Εὐρώπη πάνε σήμερα νά τὸ ἀποκόψουν τὸ παιδί. Ἐμεῖς μέ τούς τόσους αἰῶνες συνεχόμενη πνευματικὴ παράδοση εἴμαστε οἱ τελευταῖοι κανονικά πού πρέπει νά ἀπομεινουμε ν ἢ π ι ο ι.

Ἀπὸ τήν ἐποχὴ τῆς σοβαρῆς προειδοποίησης τοῦ Hölderlin (+ 1843):

«Εἶναι κοντινός,
μὰ δυσκολόπιαστος ὁ Θεός» (*)

καί τῆς ἐλπιδοφόρας συμπλήρωσης:

«Ὅμως ὅπου κίνδυνος, ἐκεῖ ἀγρυπνάει
καί αὐτὸ πού μᾶς σώζει» («Patmos»),

πού δέν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ ἀποστολικὸ ο ὕ δ ἔ π λ ε ὄ ν α σ ε ν ἢ ἄ μ α ρ τ ί α, ὕ π ε ρ ε π ε ρ ί σ σ ε υ σ ε ν ἢ χ ἄ ρ ι ς (πρὸς Ρωμ. ε' 20-21), ἀπὸ τήν ἐποχὴ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀληθινὰ ποιητικῆς προειδοποίησης, οἱ πιὸ προχωρημένες συνειδήσεις τῆς Εὐρώπης προσπαθοῦν νά ἀλλάξουν στήν τέχνη τὴν ρευστὴ τροφή τῶν παιδιῶν μέ τὴν στερεὴ τῶν μεγάλων ἢ τῶν τ ε λ ε ἰ ὶ ν, νά παρατήσουν τὸ γάλα τῆς φυσικῆς καλοπέρασης, πού δέν πιάνει τὸν μεγαλωμένο ἄνθρωπο, καί νά φᾶνε πάλι τὸ ξερογώνιαδο τῆς μεταφυσικῆς ἀνάγκης, αὐτό — τὸ πνεῦμα — πού πιάνει ἢ χορταίνει καί τὸ σῶμα καί τὴν ψυχὴ.

Γιά ὄλους αὐτούς τούς λόγους ἐδῶ στήν Ἑλλάδα θά πρέπει νά πάψουμε κάποτε νά μεταχειριζώμαστε, στήν ποίηση ἢ στίς τέχνες, τὴν παλῆ ἀ συνταγή, πού

(*) Ὁ Κύριος ἔγγυς (πρὸς Φιλίπ. δ' 6).

αναφέραμε αρκετές φορές, και με την οποία εξακολουθούμε να αναζητάμε διάφορες — εμπειρικές — διεξόδους, από το τωρινό αδιέξοδο, δείχνοντας πώς δεν καταλάβαμε διόλου την έννοια της κρίσης: «ξαναφανέρωμα» — το αποκάλεσαν οι κριτικοί — «της ζωντανής ελληνικής παράδοσης ανανεωμένης στην επιφάνεια της σύγχρονης τέχνης» (sic).

Ἄλλὰ «στην επιφάνεια της σύγχρονης τέχνης» ἢ σὲ οποιαδήποτε ἐπιφάνεια γενικά, ποτὲ δὲν θὰ γίνῃ κανένα «ξαναφανέρωμα τῆς ζωντανῆς ἑλληνικῆς παράδοσης» καὶ μάλιστα «ἀνανεωμένης». Ἀπόδειξη οἱ τέχνες στὴν Ἑλλάδα, ὕστερα ἀπὸ τὸ 21, πού — ἀκολουθῶντας τὴν Εὐρώπη — μάκρυναν παρασάγγες ἀπὸ τὴν πνευματικὴ μας παράδοση. Ἄλλως τε ἡ ζωντανὴ παράδοση, εἴτε ἑλληνικὴ εἴτε μὴ, φανερῶνεται ἢ ἔρχεται, καθὼς εἶπαμε, μόνο «ἐκ τῶν θαυρρίζων θεμελίων...». Πετῶντας ὀλοένα — ὅπως ὁ Χουσεῖν μὲ τὸ μαγικὸ χαλί τοῦ παραμυθιοῦ — πάνω «στὴν ἐπιφάνεια τῆς σύγχρονης τέχνης» δὲν κάνουμε σοβαρὴ δουλειά, ἀλλὰ ἀκροθασία, γινόμεστε ὄλο καὶ περισσότερο ἀνεδαφικοὶ ἢ ξεκρέμαστοι, καὶ οἱ ἀκροθασίες αὐτές, ὅσονδήποτε δεινές ἢ ἐπιδέξιες, δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ ἀποτελέσουν κατὰσταση θιώσιμη στὴν τέχνη κανενὸς λαοῦ.

Καὶ σήμερα ἡ λεγόμενη σύγχρονη τέχνη — τὸ εἶδαμε — δὲν τὰ πηγαίνει καθόλου καλά. Ὅπως τὰ κόκκαλα ἐκεῖνα πού ἔβλεπε ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου ὁ Ἰεζεκίηλ, κάθε μέρα καὶ περισσότερο τὸ διαπιστώνουμε πὼς ἐξαφανίζεται ἐντελῶς, ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς, ἡ ἀληθινὴ πνοή (π ν ε ὤ μ α) τῆς ζωῆς καὶ ἀπομένουν ἀπάνω στὰ ἔργα τῆς μόνο τὰ νεῦρα καὶ οἱ σάρκες ἢ τὸ δέρμα: **Καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἐπ' αὐτὰ νεῦρα καὶ σάρκες ἐφύοντο καὶ ἀνέβαιναν ἐπ' αὐτὰ δέρμα ἐπάνω, καὶ πνεῦμα οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς (λζ' 8).**

Ὁ δρόμος, λοιπόν, πρέπει νὰ εἶναι κάποιος ἄλλος ἀναγκαστικά.

Πετῶντας ἀκόμη ὀλοένα πάνω στὸ μαγικὸ χαλί «τῆς σύγχρονης τέχνης» φυσικὸ εἶναι νὰ μὴ μποροῦμε νὰ πάρουμε

μαζί μας, ἢ νὰ σηκώσουμε, παρὰ μόνο πράγματα δίχως πολὺ θάρος καὶ ἐξωτερικά, καὶ νὰ νομίζουμε πὼς αὐτὰ τὰ πράγματα μόνον τους ἢ ὁ προσωπικὸς τόνος πού θγάζουμε ὡς Ἕλληνες — ὅπως θάζει κάθε λαὸς ἢ ἄτομο τὸν δικό του τόνο σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις — πού θάζουμε) στὴν ἐπεξεργασία καὶ στὴν ἀφομοίωση ξένων προτύπων καὶ τρόπων δουλειᾶς, «ἀνανεώνουν» (sic) ἢ συνεχίζουν τὴν ζωντανὴ ἑλληνικὴ παράδοση. Ἔτσι συστηματοποιήσαμε, σχεδόν, διάφορα καμώματα ἱστορικὰ ἢ ἀρχαιολατρικά. Ἄρκετὴ δόξα καὶ θέματα μεσογειακά, τοπικὸς γενικὰ χαρακτήρας στὰ «ὀλικά» ἢ στὶς κοινὲς μνήμες, μερικὰ ὀνόματα καὶ μέρη δικὰ μας, κυριολεκτικὸ ἄρμεγμα μύθων καὶ θρύλων, ἕνας μαϊάνδρος σκαριφημένος σὲ μιὰ γωνιά γιὰ διακόσμηση — καὶ γιὰ πολὺ ἀμφίβολη ἔξαρση τῆς μεγαλοσχήμετης φυλετικῆς καταγωγῆς τοῦ καλλιτέχνη καὶ τοῦ κοινοῦ — ἢ δυὸ σημαιοῦλες «ἀνανεωμένες» κατὰ τὴν τελευταία γαλλικὴ τεχντροπία ἀπὸ Ἕλληνες μαστόρους τοῦ χρωστήρα ἢ τῶν λέξεων πάνω «στὴν ἐπιφάνεια τῆς σύγχρονης τέχνης», αὐτὰ ὅλα, ὀσηδήποτε δεξιότητα, δύναμη ἢ ἀληθινὸ *duende* — ὅπως λένε στὴν Ἀνδαλουσία — καὶ νὰ παρυσιάζουν, δὲν ὀδηγοῦν ποτὲ στὴ ζωντανὴ ἑλληνικὴ παράδοση, ἀλλὰ μόνον σιγά-σιγά στὴν ὀλικὴ ἢ μερικὴ ἔκλειψη τῆς παράδοσης καὶ στὸ σημερινὸ κενό.

Αὐτὰ ὅλα τὰ ταπεινὰ παρένθετα, καὶ τοῦτο καὶ κείνο, πού μὲ τοὺς αἰῶνες ἢ μὲ τὰ τόσα πολλὰ ταξιδέματα μαλλιάσανε, χρόνον καιρό, πάνω στὴν καρίνα τῆς μεταφυσικῆς παράδοσης — ν ο η τ ἢ ν α ὤ ς — καὶ προσκολλήθηκαν στὸ παναμώμητο σῶμα τῆς ὅπως οἱ ἄρμαθιές τὰ τάματα στὰ πόδια μιᾶς εἰκόνας, δὲ βρίσκουνε δικαίωση δίχως τὴν παράδοση καὶ δὲ λαβαίνουν μακρυὰ τῆς νόημα κανένα ἢ χάρισμα πνευματικὸ, παρὰ μοναχὰ τους ἀπομένουν μιὰ σειρά μόνο ἀπὸ γεγονότα ἢ σχήματα ἢ ἀδιαφώρετα περιστατικά — τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος (τοῦ πνεύματος ὄχι) — πού κανέναν ἄλλον παρεχτὸς ἐκείνη δὲν κα-

τέχει τὸ μυστικὸ καὶ δὲν ἔχει τὴν ἐξουσία καὶ τὴ δύναμη νὰ τὰ συνδέσῃ ἀνάμεσό τους, νὰ τὰ ἀρθρώσῃ ἢ νὰ τὰ συ(ν)-λάθῃ (συλλαβή) καὶ νὰ τὰ κἀνῃ νὰ μιλήσουν γιὰ λογαριασμὸ τῆς ὀλότητος τὴν ἀνθρώπινη γλῶσσα ἐ ν π ν ε ὑ μ α τ ι κ α ἰ ἄ λ η θ ε ἰ ᾱ. Δίχως τὴν παράδοση ὅλα αὐτὰ τὰ παρένθετα, καὶ τοῦτο καὶ κείνο, τῆς ζωῆς μας—καὶ ὁ δικός σου ἀγῶνας ἢ ἡ ἰδιοφυΐα, καθὼς καὶ τοῦ γείτονα ἢ ἀπόδοση ἢ ὁ εὐπρεπισμός — χάνουν, τελικὰ, τὸ νόημά τους καὶ στροβιλίζονται ἀδέσποτα στὸ κενό.

Βέβαια δικαίωμά μας εἶναι νὰ χρησιμοποιοῦμε σήμερα τὰ πάντα γιὰ νὰ μὴ φανοῦμε καθυστερημένοι ἢ γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἀνταποκριθοῦμε — ὅπως οἱ καλαμαράδες τοῦ 21 — στὸ πρόσταγμα τῶν νέων καιρῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά θὰ πρέπη νὰ καταλάβουμε πὼς εἴμαστε ἀνάξιοι νὰ πιάνουμε στὰ χέρια μας ἢ στὸ στόμα, γιὰ τὴν τέχνη ἢ γιὰ τὴ δική μας ἐφήμερη ἀτομικὴ προβολή, ὅσα παρένθετα ἀπὸ τὴν παράδοση δὲν τὰ ζοῦμε πιά ἐμεῖς καταπῶς τὰ ζοῦσαν οἱ πατέρες μας ἢ ὅσοι τοὺς ἀκολουθοῦν σήμερα ἀκόμη, ἀνάξιοι νὰ πιάνουμε ἔσα δὲν εἶναι γιὰ μᾶς τρεχάμενη ζωὴ καὶ νὰ τὰ «ἐκμεταλλεῦμαστε» (sic) ποιητικὰ ἢ ζωγραφικὰ ἢ δὲν ξέρω τί ἄλλο. Κοιτάζουμε τοὺς πατέρες μας καὶ προφασίζόμεστε πὼς δὲν μπορούμε νὰ ἀκολουθήσουμε τὸ πνεῦμα τους ἢ πὼς τὸ πνεῦμα τους εἶναι σήμερα ξεπερασμένο τάχα γιὰ μᾶς — σὰ νὰ μπορούσε ποτὲ τὸ πνεῦμα ἢ ἡ αἰωνιότητα νὰ ξεπεραστοῦν ἀπὸ τὴν ἱστορία—καὶ στὴν πολύτροπη «ἐκμετάλλευσή» μας αὐτῇ, μὴ ἔχοντας τί ἄλλο νὰ κάνουμε, ἀντιφατικὰ κουρσεύουμε ἐκεῖνους. Δὲν ἔχουμε δική μας ζωὴ — ζωὴ πνευματικὴ — καὶ θαρροῦμε πὼς θὰ δημιουργήσουμε ζωὴ, ἂν χρησιμοποιήσουμε ἔστω τὸ «γράμμα» ἐκείνων, ἀφοῦ δὲν γίνεται πιά, καθὼς πρεσθεύουμε, νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸ «πνεῦμα» τους. Δὲν εἴμαστε — ὄχι — ἄξιοι νὰ πιάνουμε αὐτὰ τὰ ταπεινά, ἀλλὰ ἀδάμαστα καὶ θεμελιακὰ πράγματα στὰ χέρια μας, γιὰ νὰ κάνουμε λόγια (docta) στολίδια ἢ διακοσμῆσεις σὲ μιὰ τέ-

χνη αἰσθητικὴ, φιλάρεσκα δική μας, δηλ. στενὰ ὑποκειμενικὴ ἢ τοῦ ἀτόμου μας.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι πὼς δὲν φελάει ἢ δὲν ἀποτελεῖ λύση νὰ μπολιάζουμε στὴν Ἑλλάδα τὶς τέχνες μας καὶ νὰ τὶς ἀνα-θαφτίζουμε, κάθε τόσο, μέσα στὰ διάφορα σύγχρονα ρεύματα ἢ νὰ παρακολουθοῦμε τὰ πρόσφατα πολλαπλὰ ἐπιτεύγματα στὶς τέχνες τῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ μᾶς λογαριάσουν καλλιτεχνικὰ ζωντανούς ἢ εὐθυγραμμισμένους. Ἡ ζωὴ σήμερα καὶ ἡ ζωντάνια, στὸν τομέα τῆς τέχνης, δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν ἐπικαιρότητα ἢ μὲ τὴν ἐνημέρωση· ἂν ταυτίζοταν, θὰ εἴχαμε χορτάσει ἀπὸ καιρὸ (πρῶτα ἢ Εὐρώπη) καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μας (Rimbaud) — καὶ τὰ ἔργα μας θὰ τὸ μαρτυροῦσαν ἀπὸ μοναχά τους. Ἐφοῦ ἡ νεώτερη τέχνη ἔχασε τὸ μεταφυσικὸ κέντρο της, μὲ ἄλλα λόγια, τὴ ζωὴ, δὲν χρειάζεται νὰ πᾶμε στὴν τέχνη, ἀλλὰ στὸ κέντρο, γιὰ νὰ θροῦμε πρῶτα τρόπους ζωῆς καὶ, ἀργότερα, τρόπους τέχνης. Ἐχει τόση μεγάλη σημασία ἐ κ ε ἰ ν ο π ο ῦ ἀπόλειψε, ὥστε τὰ ἄλλα μοναχά τους, τέχνες καὶ λοιπά, εἶναι ἀστεία μπροστά μου. Σήμερα χρειάζεται νὰ ζήσουμε πρῶτα, νὰ πάψουμε πνευματικὰ νὰ εἴμαστε ζωντανοὶ νεκροί. Καὶ ἡ τέχνη (γιὰ τὴ τέχνη) ἄς πάη νὰ χαθῇ — ὀλόκληρη — ἂν δὲν ἐκπληρῶνῃ τὸν προορισμὸ της. Δὲν χρειάζεται ἀπὸ ἀδράνεια ἢ ἀπὸ συνήθεια νὰ προσκυνᾶμε ἕνα εἶδωλο νεκρὸ.

Ἐνας πολιτισμὸς ἔχασε τὸ μεταφυσικὸ κέντρο τῆς ζωῆς ἢ τὴν ο ὕ ρ α ν ο ὕ χ ο ν ἄ ρ χ ἄ ν (Αἰσχύλος, Χοηφ. 960) καὶ τοποθέτησε στὸ κέντρο τὸν ἄνθρωπο, νόμο ὑπέρτατο, χωρὶς ἀνταπόκριση καμμιὰ μὲ τίποτα καὶ χωρὶς μεταφυσικὴ. Ἐ ξ α ρ θ ε ἰ ς ὑ π ὸ μ ε γ α λ α υ χ ἰ α ς... — ὁ ἄνθρωπος — ... κ α τ α λ ε ἰ π ε τ α ἰ ἔ ρ η μ ο ς Θεοῦ (Νόμοι 716B). Γιὰ γενικὴ ἐπιγραφή στὸν πολιτισμὸ αὐτὸν ἢ στὴν "Ε ρ η μ η Χ ὠ ρ α τοῦ T. S. Elliot θὰ μπορούσαμε νὰ βάλουμε, δί-

χωρς περισσότερα σχόλια, τή θεοπρόφερ-
τη διδασκαλία τής παράδοσης:

«Επικατάρατος ό άνθρωπος, ός τήν
έλπίδα έχει επ' άνθρωπον, και στηρίσει
σάρκα θραχίονος αυτού επ' αυτόν, και
από Κυρίου αποστή ή καρδιά αυτού.

Και έσται ως ή άγριουμυρική εν τή έ-
ρήμω, ούκ όψεται όταν έλθη τά αγαθά,
και κατασκηνώσει εν άλίμοις, και εν έ-
ρήμω εν γή άλμυρᾷ ήτις ού κατοικεί-
ται.

Και εϋλογημένος ό άνθρωπος, ός πέ-
ποιθεν επί τῷ Κυρίῳ, και έσται Κύριος
έλπις αυτού.

Και έσται ως ξύλον εϋθηνούν παρ' ύ-
δατα, και επί ίκμάδα θαλει ρίζαν αυ-
του· ού φοθηθήσεται όταν έλθη καϋμα,
και ούκ έσται επ' αυτῷ στελέχη άλσώδη,
έν ένιαυτῷ άθροχίας ού φοθηθήσεται,
και ού διαλείψει ποιῶν καρπόν» (Ίερεμ.
ιζ' 5-8).

Σου εϋχομαι να τὸ θρῆς, ἀδελφέ μου,
αὐτὸ τὸ βασικὸ (καθὼς αἰσθάνεσαι),
αὐτὸ τὸ θεμέλιό τῆς ζωῆς: τῶν ἐφε-
τῶν τὸ ἀκρότατον, στὴ μη-
τρικὴ γλῶσσα τῆς χριστιανικῆς Ἀνατο-
λῆς. Μέσα σὲ τοῦτο τὸν ἀπατηλὸ κό-
σμο — ὁ λαὸς ὅταν λήη «ψευτικὸς ντου-
νιας», μιλάει μεταφυσικά—να ξέρης πὼς
μὲ τὸ φῶς πρέπει νὰ ζήσης, δὲν εἶναι λί-
γο. Ἄς μὴν ξέρης παρακάτω ἢ ἂν θὰ
τά καταφέρῃς. Μαθαίνουμε. Ἄλλωστε
στὴν πραγματικότητά δὲν μποροῦμε νὰ
κρυπτοῦμε, καὶ νὰ θέλαμε, ἀπὸ αὐτὸ τὸ
φῶς τὸ ἀβασίλευτο — Δεῦτε λάθε-
τε φῶς ἐκ τοῦ ἀνεσπέροῦ
Φωτός — ὅπως τόσο αἰνιγματικὰ τὸ
ξεκαθάριζε ὁ Ἡράκλειτος: τὸ μὴ
δύνον ποτε πῶς ἂν τις λά-
θῃ; (fr. 16). Καὶ κάποια μέρα, τε-
λικὰ, τὴν ἀκούμε, τὴν ἀρχικὴ φωνὴ τῆς
παράδοσης: **Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ
ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ
τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ
σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε.**

★ ★ ★

Προτιμήσαμε ν' ἀφήσουμε νὰ μιλήσῃ ὁ
ἴδιος ὁ Ζήσιμος Λορεντζάτος χωρὶς σχό-
228

λια δικά μας, γιὰ νὰ ἀπολαύσουμε καλύ-
τερα αὐτὸ τὸ δυνατό κρασί. Ἄλλὰ προ-
τοῦ τὸν ἀποχαιρετήσουμε, πρέπει νὰ ὑπο-
γραμμίσουμε δυό-τρία πράγματα. Μὲ τὴν
πλατεία γνώσι καὶ κατοχὴ ἀρχαίων, νέων
καὶ θυζαντινῶν συγγραφέων (ἀπὸ τὸν Ὁ-
μηρο ὡς τὸν Gide), μὲ τὴν θαθεῖα μεταφυ-
σικὴ πίστι του, μὲ τὸ λεπτὸ χιούμορ τοῦ ὁ
Λορεντζάτος, σάν φιλόλογος καὶ γλωσσο-
λόγος, σάν φιλόσοφος καὶ θεολόγος (ἄς μὴ
φανῆ ὑπερβολή), καταθέτει μερικὲς πολὺ ἐ-
πιγραμματικὲς μαρτυρίες. Ἴδου μερικὲς
ἀκόμη, ποὺ δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφύγουν:

«Θὰ πρέπει νὰ ξαναζήσουμε ἀληθινά,
γιὰ νὰ ξαναμιλήσουμε ἀληθινά».

«Ἄν ἡ τέχνη δὲν ξαναθρῆ τὸν προορι-
σμὸ της, δὲν πρόκειται νὰ δῆμιουρ-
γήσομε, δηλ. νὰ κάνουμε ξανά ἔργα
γιὰ τὸν δῆμον».

«Ὁ κόσμος δὲν εἶναι μόνο φλούδα· εἶναι
καὶ καρπός».

«Ὅλοι διαθάζουν ὅλα, μὰ κανεὶς δὲν
διαθάζει τίποτα».

«Θὰ πρέπει νὰ ἀποφασίσουμε κάποτε...
ἂν θὰ πάρουμε στὸ σοβαρὰ τὸν Παπαδια-
μάντη...».

Ἀπὸ τίς πολλὲς ἄλλες σοβαρὲς μαρτυ-
ρίες ποὺ παραθέτει ὁ συγγραφεὺς (ἀπὸ
τὸν Πλάτωνα μέχρι τὸν Γρηγόριο Παλα-
μᾶ) παραθέτουμε μίαν μόνο ποὺ φανε-
ρώνει τὸν ἀδυσώπητο πνευματικὸ ρεαλι-
σμὸ του: «Ἡ θρησκεία, μόνο σάν συναί-
σθημα, εἶναι γιὰ μένα ὄνειροπόλημα καὶ
περίγελω» (J. H. Newman).

Τέλος θὰ πρέπει νὰ προσέξῃ κανεὶς πῶς
χρησιμοποιεῖ ὁ Λορεντζάτος τὴν Ἁγία
Γραφή: Ὅχι τυπικὰ καὶ κατὰ συνθήκην
οὔτε διακοσμητικὰ καὶ γιὰ στολίδι, ἀλλὰ
σάν πραγματικὴ πηγὴ ζωῆς, σάν μίαν θα-
σικὴ θεμελίωσι γιὰ διάφορα θέματα, ὄχι
μόνο «θρησκευτικὰ». Οἱ σχετικὲς παραθέ-
σεις του εἶναι ὀργανικὰ σφιχτοδεμένες μὲ
τὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ. Μὲ πόσο θαθὸ πόνο
π. χ. ἀναφέρει τίς ἀποκλίσεις τῆς φιλοσο-
φίας... κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων
(Κολασ. θ' 8), ἢ ἐκείνους ποὺ ὑπεραί-
ρονται ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβα-
σμα (Β' Θεσ. θ' 4) ἢ ἐκείνους ποὺ ἐλά-
τρευσαν τὴ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα (Ρω-
μαίους α' 25) ἢ τοὺς χλιαροὺς τῆς Ἀποκα-
λύψεως (γ' 16) ἢ ἐκείνους ποὺ πίνουν ἐκ
τοῦ ὕδατος τούτου καὶ διψήσουσι πάλιν
(Ἰωάν. δ' 13), Ἄλλὰ καὶ μὲ πόσην θα-
θεῖα αἰσθησι τονίζει τὸ περιφρόνημα: ἐάν ταις
γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν
ἀγγέλων, ἀγάπη δὲ μὴ ἔχω... (Α' Κορ.)

Μακάρι κι' ἄλλων τὰ μάτια ν' ἀνοίξουν
γιὰ νὰ ἴδου τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς
καὶ τῆς τέχνης.

B. ΕΡΑΣΤΟΣ

AKTINES ΙΟΥΝΙΟΣ 1967

ΞΕΡΕΤΕ ΕΛΛΗΝΙΚΑ;

Ή

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ

Α'.

Λέγεται πώς κάθε νεαρό μηχανικό που ζητούσε δουλειά στη Γενική Ήλεκτρική Έταιρεία τόν ρωτούσε ο Κακριδής, που ήταν τότε Γενικός Διευθυντής: «Κύριε, ξέρετε ελληνικά;». Κι' όταν ο υποψήφιος τόν κύτταζε έκπληκτος, έξηγοῦσε: «Καλά καταλάβατε, ρωτώ όχι αν ξέρετε ξένη γλώσσα, αλλά αν είσατε γερός στα ελληνικά».

Το περιστατικό τουτο μόνο σαν ανέκδοτο μπορεί να τó αναφέρη κανείς, και πάλι ξενίζει. Και τουτο είναι δικαιολογημένο, διότι χρόνια τώρα είμαστε μπολιασμένοι με τή νοοτροπία του μικρού και φτωχού λαού που άγωνίζεται να επιζήση. Σε τουτον άγωνα ένα βασικό και αναγκαίο έφόδιο είναι και ή ξένη γλώσσα.

Σε μιá έποχή που οί αποστάσεις με τα συγκοινωνιακά μέσα έχουν εκμηδενιστή και τα κράτη αποτελούν μέρα με τή μέρα μιá κοινότητα, ή ανάγκη τής γλωσσομάθειας είναι αυτονόητη.

Μαθαίνοντας μιá ξένη γλώσσα αποκτās μιá ακόμη δυνατότητα για να επιτύχησ έπαγγελματικά, μπορείς να γνωρίσης τήν φιλολογία και ό,τι πνευματικό κατάρθωσε ένας άλλος λαός, και τέλος μαθαίνοντας τή γλώσσα έχεις τόν μόνο τρόπο να θαθύνης τήν γνωριμία σου με τήν ψυχή αυτού του λαού.

Όποιον από τους τρεις καρπούς και αν έπωφεληθῆ κανείς, τó κέρδος δεν είναι μικρό. Με τις σύγχρονες απαιτήσεις ή γλωσσομάθεια δεν είναι ένα προσόν, αλλά φτάνει τα όρια τής ανάγκης.

Τó κακό είναι πώς τούτη ή ανάγκη θρονιάστηκε άπαιτητική στη ψυχή του Έλληνα πριν ακόμα ό ίδιος σαν πνευματική

όντότης κατορθώση να σταθῆ στα πόδια του. Πρέπει να γυρίσουμε στα πρώτα κι' όλας χρόνια μετά τήν αναγέννησι του Έθνους για να θροῦμε τις ρίζες αυτής τής νοοτροπίας.

Ένα μεγάλο χωριό ήταν ή Άθήνα, ήταν με τόν έρχομό του Όθωνα πλημμύρισε από τους Βαυαρούς και ξένους διπλωμάτες. Οί Έλληνες δεν είχαν προλάβει να συνέλθουν απ' τó μαπαρούτι τής μάχης, και από τήν άγραμματοσύνη τóσων αίωνων, δεν είχαν ακόμη όρθοποδήσει όσα σχολεία με αίμα κι' ιδρώ κατάρθωσε να ιδρύση ό πρώτος κυβερνήτης ό Καποδίστριας, και στους άνωτερους κύκλους τής ελληνικής κοινωνίας, στα σαλόνια και στις άλλες έπίσημες έκδηλώσεις καθιερώνεται ό θεσμός τής ξένης γλώσσας. Οί πιό πολλοί απ' αυτούς τους ξένους θαυμάζουν ίσως τó μεγαλειό τής άρχαίας Έλλάδος, τούλάχιστον θεωρητικά, τους νέους Έλληνες όμως στο βάθος τους περιφρονούν, τó λιγώτερο ως άγράμματους, άφου άλλωστε άποστολή τους είχαν να τους αναμορφώσουν και έκπολιτίσουν.

Και φθάνουμε στο σημείο στα άθηναϊκά άρχοντικά να μιλούνται τα γαλλικά και οί άλλες γλώσσες άποκλειστικά. Καμμιά προσπάθεια οί ξένοι να μάθουν τή γλώσσα του τόπου, άφου θρήκαν πρόσυμους τους Έλληνες να μιλήσουν τή δική τους.

Ός ένα σημείο αυτό δεν θάταν κακό και δεν θάφερνε καμμιά ζημιá, αν τó ιδανικό τής γλωσσομάθειας δεν γινόταν μόδα και δεν ρίζωνε άπροβληματίστα στη ζωή του λαού. Τó ριζώμα τουτο ένίσχυσαν και οί πρόχειρες και κακέκτυπες μεταφράσεις τής γαλλικής κυρίως λογοτεχνίας, οί όποιες μετέδιδαν ό,τι — σωστό ή άρρωστημένο — γινόταν στην άλλοδαπή.

Και σ' εποχή που ακόμα π. χ. τὸ κορίτσι δὲν εἶχε θγει ἔξω στὴν κοινωνικὴ ζωὴ ἀλλὰ ἔμεινε στὸ σπίτι περιμένοντας τὴν ὥρα τοῦ γάμου, ἢ μέση ἀστική τάξι υἰοθετεῖ τὸ ἰδανικό: «ξενίζουσα ἡμιμάθεια». Ἄπαραίτητο προσὸν δίπλα στ' ἄλλα εἶναι τὸ πιάνο, καὶ τὰ γαλλικά, ὄχι κυρίως σὰν ὠλοκληρωμένη μὲρφωσις καὶ ἐφόδιο ζωῆς, ἀλλὰ σὰν συμπλήρωμα στὸν κατάλογο τῶν προσόντων μιᾶς καλοαναθρεμμένης νέας, ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων συγκαταλέγονται καὶ τὰ καλοκεντημένα προικιά.

Μὲ τὸν καιρὸ θὰ γίνη καθεστῶς, ἢ ξενόφερτη κουβερνάντα ἢ παραμάνα, ἢ ὅποια θ' ἀναλάβῃ νὰ πραγματώσῃ τοῦτο τὸ ἰδανικό. Ἡ προσφορά τῆς δὲν ἦταν μόνο οἱ ἀνελέητες ἀσκήσεις στὴν ξένη γλῶσσα, ἀλλὰ ἐθεωρεῖτο ὅτι προσφέρει καὶ πραγματικὴ μὲρφωσι. Ἄπο δῶ ξεκινάει καὶ ἡ νοοτροπία ὅτι «εἶναι μορφωμένη ἀφοῦ ἀπὸ μωρὸ μεγάλωσε μὲ ξένη κουβερνάντα».

Χωρὶς νὰ κρίνουμε τοῦτο τὸ γεγονὸς πού ἔγινε στὶς πρῶτες δεκαετίες τῆς ζωῆς τοῦ Ἑθνους, ὅταν ἀνώριμα ἀντιμετωπίζονταν πολλὰ πράγματα, ἄς σταθοῦμε στὶς συνέπειες πού ἔχει τὸ ρίζωμα τῆς νοοτροπίας αὐτῆς στὴ σημερινὴ πραγματικότητα. Πῶς μεταφράζουν οἱ γονεῖς τὴ λαχτὰρα τους νὰ μάθουν τὰ παιδιά μιὰ ἢ περισσότερες ξένες γλώσσες, προικίζοντάς τα, ἔτσι μὲ περισσότερα ἐφόδια;

Μιὰ νεαρὴ μητέρα ἔλεγε σὲ συζήτησι: «αὐτὲς τὶς μέρες μᾶς ἦλθε κουνούργια κουβερνάντα γιὰ τὸ παιδί — τριῶν ἐτῶν — Ἄγγλιδα, γιατί δυστυχῶς μᾶς ἔφυγε ἡ προηγούμενη πού ἦταν Γαλλίδα, καὶ φυσικὰ ἀλλάξαμε γλῶσσα στὸ παιδί».

Ἔνοιωσα μιὰ θαθεῖα ἀνατριχίλα, ἔνα πόνος γι' αὐτὸ τὸ μικρὸ πού τὸ γνώριζα καλά. Εἶχα πολλές φορές μιλήσει μὲ τὸν πιτσιρίκο πού ἔλεγε τόσο χαριτωμένα τὰ λογάκια του, πού σταματοῦσε κατὰ μεοίς τὴ φράσι, — γιατί δὲν ἤξερε τὴ λέξι πού ἔπρεπε νὰ πῆ —, πού ὅταν στενοχωριόταν ἔθαζε τὶς φωνές ἀντὶ νὰ λήξῃ τί τοῦ συνέβῃ — ἀφοῦ οἱ λέξεις δὲν ἦταν πρόχειρες —, πού δὲν σταματοῦσε νὰ σὲ βομβαρδίζῃ μὲ τὰ «γιατί» καὶ τὸ «πῶς τὸ λένε τοῦτο».

Τοῦτο τὸ μικρὸ μυαλουδάκι κάνει τόσο ἀγῶνα νὰ γνωρίσῃ τὸν γύρω κόσμος, καὶ

τὶς λέξεις πού τὸν ἐρμηνεύουν. Ἡ κατὰκτησις τῆς μητρικῆς γλώσσας εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ σημαντικὲς ἀνακαλύψεις τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ. «Σὲ ὀλοκλήρη τὴ ζωὴ του δὲν κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος τίποτε πού νὰ εἶναι τόσο θαυμάσιο, ὅσο ἐκεῖνο πού πραγματοποίησε μὲ τὸ νὰ μάθῃ νὰ μιλά...» εἶπε ὁ Δανὸς φιλόσοφος Sibbern.

Τοῦτος «ὁ σωστὸς ἀγῶνας» γίνεται χαρούμενα καὶ παίζοντας — ὅλα τὸ παιδί τὰ κάνει παίζοντας — ὅμως γι' αὐτὸ δὲν σημαίνει πῶς εἶναι πιὸ εὔκολος.

Δὲν εἶναι οἱ καινούργιες λέξεις πού συνεχῶς μαθαίνει μόνο, εἶναι καὶ τὸ ὅτι μὲ τοῦτες τὶς λέξεις συνταιριάζει καὶ ἡ λειτουργία τοῦ νοῦ. Ἀρχίζει νὰ δουλεύῃ ἐντατικὰ ἢ σκέψις πού εἶναι στενὰ δεμένη μὲ τ' ὄργανό τῆς, τὴ γλῶσσα. «Δὲν εἶναι ἡ λέξις μονάχα ἡχητικὸ σύμβολο παρὰ καὶ ὄργανο τῆς σκέψῃς καὶ μέθοδος γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῶν ἰδεῶν» (1). Μεγαλώνουμε τὴ δύναμι τοῦ παιδιοῦ νὰ σκέπτεται, ὅσο τοῦ εὔκολόνομε τὴν χρῆσι καὶ κατανόσι: τοῦ λόγου.

Αὐτὸν τὸν δύσκολο ἀγῶνα γιὰ τὴν γλωσσικὴ ὀλοκλήρωσι καὶ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ νοῦ, ἂν δὲν μπορούμε πολὺ νὰ βοηθήσωμε, πρέπει τοῦλάχιστον νὰ τὸν σεβαστοῦμε.

Ὁ Guftmann γιατρός, καθηγητῆς, εἰδικὸς θεραπευτῆς γιὰ θλάθες τῆς γλώσσας γράφει: «Ἄν τὸ παιδί δὲν ἔφτασε ἀκόμα σὲ μιὰ ὠρισμένη βαθμίδα τελειότητος στὴ γλωσσικὴ του ἐξέλιξι, εἶναι χωρὶς ἄλλο στραθὸ καὶ ἀξιοκατάκριτο νὰ τὸ βασανίζωμε μὲ μιὰ νέα γλῶσσα καὶ νὰ παραφορτώνωμε τὴ γλωσσικὴ του ἐνέργεια, πού δὲν ἐπιτελεῖ ἀκόμη στὴ δικὴ του μητρικὴ γλῶσσα τίποτε τὸ τέλειο, μὲ μιὰ ξένη γλῶσσα. Σὲ οἰκογένειες ἴσια ἴσια πού ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια αὐτὴ εἶχα συχνότατα τὴν εὐκαιρία νὰ παρατηρήσω γλωσσικὰ λάθη καὶ θλάθες πού θάσταζαν γιὰ καιρό» (2).

Τὸ παιδί εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνατραφῇ καὶ νὰ ζῆσι πρῶτα καὶ ἀποκλειστικὰ σὲ μιὰ

(1) Delacroix C. Οἱ γνώμες τῶν ξένων ὅλες τὶς μετέφρασε ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης.

(2) Μ. Τριανταφυλλίδης, «Ἄπαντα τ. Ζ'», «Οἱ ξένες γλώσσες καὶ ἡ ἀγωγή», σ. 409.

γλώσσα, την μητρική του. Σ' αυτήν πρέπει να ριζώσει καλά, αν θέλουμε να μη γίνει φτερό στον άνεμο. Τά ατέλειωτα «γιατί» και τις αυθόρμητες συγκινήσεις του πρέπει να τις μεταφράσει με τα ίδια λόγια της μάνας του, με τη γλώσσα τῶν φίλων του. Στή γλώσσα την μητρική θ' ἀκούσει τὰ παραμύθια τῆς γιαγιάς, πού θάβναι τὸ πρῶτο ἐθνικὸ του κεφάλαιο, θά κάνει τὰ πρῶτα ὄνειρα — παράτολμα καὶ ἀνεδαφικά — θ' αὐτοσχεδιάσει τὰ ἐπιχειρήματά του. Μ' αὐτὴ θά ριζώσει στὴν παράδοσι.

Ὁ γλωσσολόγος Schuchardt γράφει: «Ἡ ἐσώτατη αἰσθηματικὴ μας ζωὴ, μπορεῖ ν' ἀποκαλυφθῆ μόνο στὴ μητρικὴ μας γλώσσα, καὶ μόνο αὐτὴ θά κατέχωμε μ' ἐλευθερίᾳ δημιουργικῆς».

Σ' αὐτὴ τὴν δημιουργικὴ ἐλευθερία δὲν ξέρω ἀν δίνουμε τὴ σωστὴ ἀξία. Γιατί χρὲς ἔχομε τὸν νέο ἄνθρωπο πού μᾶς ἐμπιστεύτηκε ὁ Θεὸς ὄχι νὰ τὸν παραγεμίσουμε μὲ χρήσιμες ἢ ἀχρηστες γνώσεις, ἀλλὰ νὰ τὸν προετοιμάσουμε γιὰ μιὰ προσωπικὴ δημιουργία.

«Εἶναι σωστὸ καὶ ἀναγκαῖο — γράφει ὁ Τριανταφυλλίδης⁽³⁾ — νὰ κατέχη ἡ μητρικὴ γλώσσα βασικὴ θέσι στὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ, ἀ π ο κ λ ε ι σ τ ι κ ὄ τ η τ α δηλαδὴ στὰ πρῶτα χρόνια, π ρ ο τ ε ρ α ι ὄ τ η τ α στὰ κατοπινά. Γιὰ νὰ ἐξασφαλιστῆ μὲ ἄλλους λόγους καὶ νὰ κατοχυρωθῆ ἡ γλωσσικὴ καὶ νοητικὴ ἀνάπτυξι τοῦ παιδιοῦ, ἡ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ του καλλιέργεια, καθὼς καὶ ὁ φυλετισμὸς καὶ ὁ ἔθνομός του, πού ἐκφράζονται στὴ μητρικὴ γλώσσα, πρέπει αὐτὴ ν' ἀρχίσει νὰ μιλῆ τὸ παιδί, αὐτὴ μόνη νὰ μεταχειρίζεται στὰ πρῶτα του χρόνια καὶ ὡς μέσα στὴ σχολικὴ ἡλικία αὐτὴν καὶ μὲ αὐτὴν προπάντων νὰ διδάσκεται ὥσπου νὰ συντελεσθῆ ἡ γλωσσικὴ του καλλιέργεια καὶ νὰ ζήσει ἔτσι τὴ γλώσσα του, θαθαίνοντάς την μαζί μὲ ὅσα ἐκφράζει καὶ μαζί μὲ τ' ἄλλα στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς πού θά τὸ διαπαιδαγωγήσουν. Ἐρχεται ὅμως ἀπὸ πολλοὺς γονεῖς αὐθόρμητα ἡ ἀπορία: "Ὅσο πιὸ μικρὸ εἶναι τὸ παιδί τόσο πιὸ εὐκόλα μαθαίνει μιὰ ξένη γλώσσα. Αὐτὴν

τὴν ἰδιαίτερη ἱκανότητα πρέπει νὰ ἐκμεταλλευτοῦμε.

Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀπλό, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἶναι τέτοιο.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς μαθαίνει εὐκόλα τὸ παιδί, ἀλλὰ γιατί;

Πειράματα ἀπέδειξαν πὼς τὸ παιδί τῶν 5 ἐτῶν δὲν ἔχει μεγαλύτερο μνημονικὸ ἀπὸ ἓνα τῶν 15, ἀντίθετα ἔχει πολὺ μικρότερο. Τότε πὼς ἐξηγεῖται ὅτι μαθαίνει εὐκόλα νὰ μιλή μιά ξένη γλώσσα;

Τὶς ξένες λέξεις μὲ τὶς ἀλλεπάλληλες ἀσκήσεις τὶς ἀποτυπώνει πιὸ εὐκόλα τὸ παιδί, διότι δὲν θρῖσκουν ριζωμένο ἀντίπαλο νὰ συγκρουστοῦν. Αὐτὸ ἀκριβῶς πού συμβαίνει μ' ἓνα μεγάλο. Γιὰ νὰ μάθῃ ὅμως καλὰ τὴν ξένη γλώσσα τὸ παιδί δὲν φτάνει νὰ κολλᾷ δυὸ ἢ τρεῖς ἐτικέτες στὰ διάφορα πράγματα, πρέπει νὰ μάθῃ καὶ νὰ σκέπτεται διάφορα πράγματα, πρέπει νὰ μάθῃ νὰ σκέπτεται στὴ γλώσσα αὐτὴ. Καὶ τότε τὸ ἀσχημάτιστο μυαλουδάκι πού δὲν κατάφερε νὰ δαμάσει τὴ σκέψι του σὲ μιὰ γλώσσα, θρῖσκεται ἀναγκασμένο ν' ἀσκηθῆ καὶ σὲ μιὰ ἄλλη. Καὶ συμβαίνει αὐτὸ πού χαρακτηριστικὰ ὑπογραμμίζει ὁ Ersfein: «Ἡ πολυγλωσσία εἶναι ἰδιαίτερος θλαθερὴ στὰ μικρὰ παιδιὰ· ἐκεῖ πού μορφώνονται οἱ νοητικὲς τους συνήθειες ἀκολουθώντας τὸ δρόμο τῆς μητρικῆς γλώσσας, διαταράζονται ἀπ' τὶς παράλληλες λειτουργίες τῆς ξένης. Κινουμένη ἐξ ἴσου ἢ σκέψι, καθὼς καὶ ἡ ἐκφραστικὴ ἱκανότητα, ἀπὸ τάσεις ἀντίθετες, παθαίνει ἓνα σταμάτημα στὴν ἐξελικτικὴ τῆς πρόοδο».

Καὶ ὁ γλωσσολόγος Laurie σημειώνει: «Ἄν ἦταν δυνατόν γιὰ ἓνα παιδί νὰ ζῆ σὲ δυὸ γλώσσες συγχρόνως, τόσο τὸ χειρότερο· ἢ διανοητικὴ καὶ πνευματικὴ του ἀνάπτυξι δὲν θά διπλασιαζόταν ἔτσι, παρά θά κοβόταν στὴ μέση. Ἡ ἐνότητα τοῦ μυαλοῦ καὶ τοῦ χαρακτήρα θά εὑρίσκε μεγάλες δυσκολίες γιὰ νὰ μπορέσει νὰ θασταχθῆ μὲ τέτοιους ὄρους».

Ἀπὸ tests πού ἔγιναν σὲ παιδιά σχολείου πού μεγάλωσαν δίγλωσσα, ὅπως στὴν Οὐαλία τῆς Ἀγγλίας, καὶ σὲ παιδιά πού μεγάλωσαν μονόγλωσσα τῆς ἰδίας ἡλικίας, βρέθηκαν τὰ δίγλωσσα παιδιὰ νὰ ὑστεροῦν πολὺ σὲ γλωσσικὴ ἐκφραστικότητα.

(3) Ἐνθ. ἀνωτ. τόμος Ζ', σ. 442.

έτοιμότητα, κάποτε δὲ ἔφτασαν τὰ ὅρια ἐνὸς ὀλόκληρου χρόνου.

Ἔτσι λέγει ὁ Heuss «ἀπὸ πρακτικὴ ἐμπειρία στὴ διδασκαλία τῶν δίγλωσσων σχολειῶν θγαίνει πὼς ἡ ἐπίδρασις τῆς διγλωσσίας τῶν μαθητῶν δείχνεται ἀκριβῶς πρὸ χειροπιαστῆ στὴ μείωσις τῆς γλωσσικῆς τους ἐκφραστικότητας».

«Τὸ καλλίτερο στὸ παιδί, ὁ ἑαυτὸς του, πάει χαμένος μετὴν ξενόγλωσση ὑπερμόρφωσι. Στὴ θέσι τοῦ φυσικοῦ ἐγὼ παρουσιάζεται ἕνα ξένο τεχνητό»⁽⁴⁾.

Ἔχουμε ἄραγε δικαίωμα νὰ κομματιάσουμε ἔτσι τὴν ἐξέλιξι τοῦ παιδιοῦ μας μετὴν δικαιολογία ὅτι μαθαίνει πιὸ εὐκολα μικρό;

Γράφει ὁ Meumann γιὰ τὴν κατάλληλη ἡλικία στὴν ὁποία πρέπει ν' ἀρχίζουμε τὴν ξένη γλῶσσα. «Ὡσπου νὰ κλείσῃ τὸ παιδί τὰ τέσσερα, μπορεῖ ἂν τὰ πράγματα πάνε καλά, νὰ θεωρήσωμε τὴ γλωσσικὴ του ἀνάπτυξι σχετικὰ τελειωμένη, ὅσο ἔχομε στὸ νοῦ τὴ σωστὴ χρῆσι τῶν γλωσσικῶν μεσῶν καὶ τύπων ἄλλὰ συνήθως συνεχίζεται ὡς τὰ ἔξι καὶ ἑπτὰ καὶ ἀκόμη περισσότερο. Ἄν ἀκόμη λογαριάσωμε τὸν σχηματισμὸ τῶν προτάσεων καὶ τὴ διαμόρφωσι τοῦ ὕφους, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς βασιτᾶ ὡς τὸ τέλος τῆς σχολικῆς ἐποχῆς (Δημοτικῶ)».

Τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικὰ ἐκεῖ πού ἡ διγλωσσία εἶναι ὑποχρεωτικὴ (ἀλλαγὴ διαμονῆς κ.ο.κ.),

Ἄλλὰ τὸ σπουδαῖο δὲν εἶναι νὰ μάθῃ νὰ μιλᾷ τὴν ξένη γλῶσσα τὸ παιδί, πρέπει νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀσκησι, διότι ἂν πάψῃ νὰ τὴ μιλᾷ, μετὴν ἴδια εὐκολία πού τὴν ἔμαθε, μετὴν ἴδια καὶ θὰ τὴν ξεχάσῃ.

Καὶ τότε παρουσιάζεται τὸ πρόβλημα πού λέγεται ξένη δασκάλια ἢ κουβερνάντα ἐσωτερικὴ, ἀπαραίτητη γιὰ νὰ μιλᾷ συνεχῶς μαζί της τὸ παιδί τὴν ξένη γλῶσσα!

★ ★ ★

Συνεπῶς ἄθελα ἢ θελητὰ δίνουμε τὰ πρωτεῖα στὴν ξένη γλῶσσα σὲ θάρος τῆς μητρικῆς ἀπὸ φόβο μὴ τὴν ξεχάσῃ τὸ παιδί. Καὶ ἐπὶ πλέον ἡ ξένη αὐτὴ ἐσωτερικὴ δασκάλια θὰ ἀναλάβῃ νὰ μάθῃ τρόπους

στὸ παιδί, νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ ἀγάπες, νὰ τοῦ φανερώσῃ καινούργιους ὀρίζοντες, μετὰ μιά λέξι νὰ τοῦ δώσῃ «ἀγωγή».

Τὸ σημεῖο τοῦτο δὲν ξέρω ἂν τῶχομε ζυγίσῃ σωστά. Ἔνα ξένο πρόσωπο — ὅσα προσόντα καὶ ἂν διαθέτῃ — μετὰ διαφορετικὴ νοοτροπία, ἀναθρεμμένο μετὴν τρόπο ξένο, μπαίνει σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὴ ζωὴ τοῦ ἀσχημάτιστου ἀκόμα παιδιοῦ μας.

Γιὰ τὴ ζημιὰ πού θὰ κἀνῃ ἡ ξένη γλῶσσα στὴν πνευματικὴ ἐξέλιξι τοῦ παιδιοῦ, μιλήσαμε πιὸ πάνω. Εἶναι ὅμως ἀκόμα καὶ ὁ τρόπος πού θὰ προσπαθῆσῃ νὰ προσφέρῃ αὐτὴ τὴ γνώσι, ἡ ξένη δασκάλια, φτιαγμένος ὄχι στὰ μέτρα τοῦ παιδιοῦ μας ἀλλὰ ἐνὸς ξενόγλωσσου, μ' ἄλλη νοοτροπία καὶ ἄλλη φύσι. Εἶναι ὕστερα τὰ πράγματα πού θὰ τοῦ φανερώσῃ, πού θὰναί, ἱστορίες, θρύλοι, παραμῦθια τῆς δικῆς της πατρίδος καὶ πού θὰ προσπαθῆσῃ νὰ τὰ ἐμπνεύσῃ στὸ μικρὸ Ἑλληνόπουλο.

Εἶναι ἀκόμα ἡ καθαρὰ συναισθηματικὴ πλευρά, ἴσως ἡ πιὸ σημαντικὴ γιὰ τὴν πνευματικὴ ὑγεία τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ παιδί γιὰ ν' ἀναπτυχθῇ ἔχει ἀνάγκη τόσο ἀπὸ τροφὴ ὅσο καὶ ἀπὸ ἀγάπη. Καὶ τὸ παιδί μαραίνειται καὶ πεθαίνει ἀπὸ ἔλλειψι ἀγάπης ὅσο καὶ ἀπὸ ἔλλειψι τροφῆς.

Ὅσες μητέρες ἐμπιστεύονται τὰ μικρά τους ὄχι ἀπὸ ἀνώτερη ἀνάγκη ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰπαλλαγοῦν ἢ νὰ τοὺς δώσουν καλλίτερη, δῆθεν, μόρφωσι σὲ πρόσωπα μισθωτά, ἄς κάνουν μιά βόλτα μιά μέρα σ' ἕνα πάρκο ἢ ἕνα δημόσιο κῆπο. Δὲν θὰ ξεχάσω πρὸ καιροῦ πού καθόταν δίπλα μου στὸν κῆπο μιά δασκάλια μέσης ἡλικίας προσέχοντας ἕνα μικρὸ κοριτσάκι 3 ἐτῶν. Τοῦτο τὸ μικρὸ ἦταν πολὺ συνεσταλμένο καὶ δὲν ἀποφάσιζε μετὰ κανένα συνομιληκὸ νὰ παίξῃ. Ἡ δασκάλια συνεχῶς τὸ παρακινούσε — ξενόγλωσσα — νὰ φύγῃ ἀπὸ κοντὰ της καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ ἄλλα παιδιὰ στὸ παιχνίδι. Κάποτε τέλος ἡ μικρὴ ἀποφάσιζε νὰ πάρῃ λίγο θάρρος καὶ νὰ τρέξῃ μετὰ τὰ παιδιὰ. Παίζοντας ὅμως γλίστρησε, ἔπεσε — ποῖο παιδί δὲν πέφτει — καὶ κλαίγοντας ἀπαρηγόρητα ἔτρεξε αὐθόρμητα στὴ δασκάλια νὰ δεῖξῃ τὸ γδαρμένο χεράκι της — ζητῶντας παρηγοριά. Τὴν πρόλαβαν ὅμως τὰ λόγια της — ξενόγλω-

(4) Μ Τριανταφυλλίδη, ἔ. ἄν. σ. 486.

οα πάντα — πού αύστηρά τῆς ἔλεγαν νά μὴν τὴν ἀκουμπήσῃ καὶ τὴ γεμίση χώμα-
τα.

Κεῖνη τὴν ὥρα σκέφτηκα τὴ μάνα τού-
της τῆς μικρῆς νᾶταν ἀπὸ καμμιὰ γωνία
νάβλεπε τὸ πονεμένο θλέμμα τοῦ παιδιοῦ,
τὸ δάκρυ πού πέτρωσε στὸ μάγουλο, τὸ
χεράκι πού ἔμεινε ψηλά λαχταρῶντας ἀγ-
κάλιασμα, φιλί. Γιατί ἡ μάνα σάν πέση
τὸ μικρὸ της, δὲν σκέπτεται μὴ λερωθῆ, δὲ
νοιάζεται τὴ σκόνη, μόνο γιατρεῖει μ' ἀγ-
κάλιασμα ζεστὸ καὶ μὲ γλυκὸ φιλάκι κά-
θε μικρὸ ἀτύχημα. Ἀλήθεια πῶς συμβαί-
νει καὶ γιατρεύονται πολλὰ δεινοπαθήμα-
τα μ' ἓνα γλυκὸ φιλάκι;

Κι' ὅμως τὴ συμπεριφορὰ τῆς δασκάλας
δὲν θὰ μπορούσες σὲ τίποτε νά τὴν κρί-
νῃς. Ὅλες τὶς φορὲς εἶχε μιλήσει ἄφογα
τὴν ξένη γλῶσσα. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε δὲν
τὴν πλήρωναν;

Νομίζετε πῶς ἡ μικρὴ θὰ χρωστᾷ μεγά-
λη εὐγνωμοσύνη στοὺς γονεῖς της ἀργό-
τερα γιὰ τὸ «blesser» καὶ τὰ παρόμοια πού
ἔμαθε κείνη τὴ μέρα στὸ κῆπο, καὶ θὰ ξε-
χάσῃ τὴν παγωνιά πού τῆς σκόρπισε ἡ
παρατήρησι τῆς δασκάλας; Ἄς μὴ γελιῶ-
μαστε, ἡ εἰκόνα τῆς μάνας στὰ πρῶτα κυ-
ρίως πέντε χρόνια τοῦ παιδιοῦ μὲ τίποτε
δὲν ἀντικαθίσταται. Εἶναι μεγάλο τὸ πρό-
βλημα ὅταν ἡ ἀνάγκη τῆς δουλειᾶς κάνει
τὴ μάνα νά ἐμπιστεύεται τὸ παιδί σὲ ξένο
πρόσωπο, εἶναι ὅμως τραγικὸ ὅταν ὄχι
ἀπὸ ἀνάγκη, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόφασιν δῆθεν
τῆς μορφώσεως ἀφήνει ἡ μάνα τὴν εἰκό-
να της νά φ ρ α γ κ έ ψ η στὴν ψυχὴ τοῦ
παιδιοῦ. Στὰ κατοπινὰ χρόνια καμμιὰ
προσπάθεια καὶ καμμιὰ θυσία δὲν λιγο-
στεύει τὶς συνέπειες τοῦ ἐγκλήματος πού
διαπράχτηκε στὰ πρῶτα χρόνια. Ὁ ψυχι-
κὸς κόσμος σχηματίστηκε καὶ τίποτε δὲν
μπορεῖ ἐκ τῶν ὑστερῶν νά ξεχαστῇ.

Θὰ πουλήσουμε λοιπὸν τὴν ψυχὴ τοῦ
παιδιοῦ μόνο καὶ μόνο γιὰ νά μπορῇ τοῦ-
το μεγαλώνοντας νά μιλᾷ μιὰ ξένη γλῶσ-
σα; Ἄς μὴ καμαρώνουμε ὕστερα γιὰ τὶς
ξενόγλωσσες φράσεις ἢ ποιηματάκια πού
παπαγαλίζει τὸ μικρὸ καὶ καμαρώνει σάν
πετεινάρι. Δὲν ἀξίζουν δὰ καὶ τόσο πολὺ
αὐτά, κι' ἀργότερα, ἂν τὸ προχώρημα εἶ-
ναι σωστό, μπορεῖ πολὺ γρήγορα νά τὰ

μάθη καὶ μάλιστα χωρὶς νά νομίζῃ πῶς
κάνει κάτι σπουδαῖο. Καὶ τότε εἶναι σίγου-
ρο πῶς θὰ γίνῃ λιγώτερο ἐπιπόλοιο μὲ
οὐσιαστικὰ πὶὸ λίγες ἀφορμὲς φιγούρας.

Ἄς μὴν ἰσχυριστῇ ὅμως κανεὶς ἀπὸ
προσωπικὴ του πείρα, πῶς μὲ τὸ νά μάθη
ξένη γλῶσσα ἀπὸ μικρὸς, δὲν ἔμεινε σὲ τί-
ποτε λειψός. Τὸ προσωπικὸ παράδειγμα
δὲν μπορεῖ νᾶναι ἐπιχείρημα. Ἀπλούστα-
τα γιὰτὶ ὁ ἴδιος ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ δυὸ
φορὲς νά ζήσῃ γιὰ ν' ἀποδειχθῇ πῶς δὲν
ἔπαθε καμμιὰ ζημιὰ.

Ἐὸ Hardes O' Grady⁽⁵⁾ καθηγητὴς ξένων
γλωσσῶν μὲ μεγάλη πείρα παρατηρεῖ:
«Γιὰ μένα μπορῶ νά πῶ πῶς εἶχα νά νική-
σω μεγάλες δυσκολίες ὡς πρὸς τὴ σκέψι,
τὴ γλῶσσα, τὴν ἔκφρασι, καὶ πῶς ἀποδίνω
τὶς δυσκολίες αὐτὲς στὴν πρόωρη διγλωσ-
σία καὶ στὸν ἀδιάκοπο ἀνταγωνισμὸ πού
εἶχαν οἱ δυὸ γλῶσσες γιὰ τὴν προτεραιό-
τητα». Καὶ ὁ Heuss καθηγητὴς τῶν γερμα-
νικῶν σὲ γερμανικὲς σχολῆς τοῦ ἐξωτερι-
κοῦ, σχολιάζοντας τὴν παραπάνω γνώμη
παρατηρεῖ: «Ἀφοῦ ἡ σκέψις τοῦ παιδιοῦ, ὅ-
σο προχωρεῖ ἡ πνευματικὴ του ἀνάπτυξι,
γίνεται ὄλο καὶ περισσότερο σὲ μιὰ γλῶσ-
σα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ γλωσσικὴ
του ἀνάπτυξι ἐπηρεάζει καὶ αὐτὴ σημαν-
τικὰ τὴ σκέψι, εἶναι πιθανὸ πῶς αὐτὸ θὰ
ἔχη συνέπεια ν' ἀργοπορήσῃ ἡ ἐξέλιξι ὄχι
μόνο τῆς μητρικῆς γλώσσας παρὰ καὶ τῆς
πνευματικῆς ἀναπτύξεως».

Ἡ μόδα καὶ ἡ συνήθεια νά μὴ μᾶς πα-
ρασύρουν, γιὰτὶ πρέπει νά δοῦμε καὶ νά
κρίνομε τὴν κάθε περίπτωσι τοῦ παιδιοῦ
ἀτομικά. Ἔστω καὶ ἂν κάθε γονεὺς πι-
στεύῃ πῶς τὸ δικό του τὸ παιδί εἶναι τοῦ-
λάχιστον ἰδιοφυῖα, ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς τὸ
πνευματικὸ ὠρίμασμα δὲν συμπίπτει πάν-
τα μὲ τὸ χρονικὸ, γι' αὐτὸ ἡ πραγματικὴ
ἀγάπη στὰ παιδιὰ πρέπει νά μᾶς δείξῃ, πῶς
ἂν γιὰ τὸ πρῶτο μας παιδί ἡ ἡλικία τῶν
10 ἐτῶν εἶναι κατάλληλη γιὰ τὸ ἀρχι-
νισμα μιᾶς ξένης γλώσσας, γιὰ τὸ δεύτερο
μποροῦμε ν' ἀρχίσωμε στὰ 9 ἴσως, γιὰ
τὸ τρίτο ὅμως οὔτε στὰ 13 του χρόνια. Τὸ
ὠρίμασμα τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος ἀ-
κολουθεῖ προσωπικὸ δρόμο, καὶ ὄχι ἐπειδὴ

(5) Μ. Τριανταφυλλίδη. ἔνθ. ἀνωτέρω.

πληρώνομε τή δασκάλα ἄς ἀκοῦν καί τὰ τρία νά μαθαίνουν. Εἶναι μεγάλο πρᾶγμα νά μεγαλώσουμε παιδιά πρῶτα μέ γερό ξεκούραστο μυαλό, πού νά δουλεύη καί νά «κόβη» ὅπως λέμε, καί ὄχι μικρομέγιστα κατασκευάσματα, ζαλισμένα καί σκοτισμένα μέ ἀντιθετικά καί παράταιρα πράγματα —πολλές φορές δέν μᾶς ἀρκεῖ ἡ μιᾷ γλῶσσα —, πού δέν ἔχουν ὄρεξι γιά τίποτε καί δέν τὰ συγκινεῖ τίποτε, ἐνῶ ξέροντες καί τὸ «γύρω-γύρω ὄλοι» στὰ γαλλικά.

Παιδιά ζωντανά, πού νά χορταίνουν παιχνίδι, καί νά χώνονται στὰ χῶματα, πού δέν θά σταματοῦν τὰ «γιατί», πού θ' αὐτοσχεδιάζουν λύσεις, πού θ' ἀκονίζουν τὸ μυαλό καί θά θγαίνουν τὰ μικρὰ σοφὰ τους συμπεράσματα.

Τότε μεγαλώνοντας θά θέλουν νά μάθουν ὄλο καί περισσότερα, νά διαβάσουν, τότε θά ζητήσουν μόνα τους νά τῶξεραν καί σέ μιᾷ ἄλλῃ γλῶσσῃ πού τυχαῖα ἄκουσαν.

Εἶναι ἀνυπολόγιστο τὸ κέρδος νά ἔχουμε παιδιά ὄχι πού νά ξέρουν πολλά, ἀλλὰ πού νά ἔχουν ὄρεξι γιά πολλά, αὐτὸ πού τῶλεγαν οἱ Ἀρχαῖοι «ὀρέγεσθαι παιδείας».

Ἄς ἀπαλλαγούμε ἀπὸ τὴν ἀγωνία, ὅτι πρέπει ὅπωςδήποτε τὰ παιδιά μας — πάση θυσίᾳ — νά μάθουν ὅπως τύχη τίς ξένες γλῶσσες. Εἶναι χρήσιμο, ἂν μπορούν στὸν καιρὸ τους νά μάθουν καί ξένες γλῶσσες. Ἄλλὰ προσοχή: ὅταν καί ὅπως ἡ παιδαγωγικὴ ἀνάγκη ὀρίζει.

Στὴν ἐκμάθησι τῆς ξένης γλῶσσας θά δώσουμε μιᾷ ἱεραρχικὴ τοποθέτησι. Τότε— ὅταν ἡ κατάκτησι τῆς μητρικῆς ἔχη συντελεσθῆ — ἡ ξένη γλῶσσα ἔγκαιρα παίρνει τὴ σωστή της θέσι. Ἡ παρουσία της δέν θά εἶναι σημεῖο ἀντιλεγόμενον, οὔτε κίνδυνος γιά τὴν συνόλη ἀνάπτυξι τοῦ παιδιοῦ.

Ἄγωνας μας πρέπει νᾶναι τὰ παιδιά μας νά ριζώσουν στὸν τόπο μας, στὴ

γλῶσσα, στὴν παράδοσι. Προορισμὸ μας ἔχουμε ν' ἀναθρέψουμε Ἕλληνες καί ὄχι ἐπαγγελματίες τουρίστες ἢ θυρωροὺς ξενοδοχείων.

Κάποτε — γυρίζοντας στὶς ρίζες — πρὶν στείλουμε τὸ παιδί μας σ' ἓνα σχολεῖο, ἄς μὴ ρωτᾶμε ὅπως σήμερα, σέ ποῖο σχολεῖο θά μάθη καλλίτερα μιᾷ ξένη γλῶσσα, ἀλλὰ σέ ποῖο θά μάθη καλὰ «Ἑλληνικά». Σ' αὐτὰ πρέπει νά θαθύνη καί νά ριζώσῃ. Νά μὴ γελιώμαστε πὼς θέλοντας καί μὴ θά τὰ μάθη τὰ «Ἑλληνικά» ἀπ' τὴ ζωῆ. Ἄλλο εἶναι νά τὰ μάθη, ὅπως ἡ ἐργάτρια πού πάει στὴν Ἀμερικὴ καί σέ λίγο μιλάει Ἀμερικάνικα, καί ἄλλο εἶναι ὁ νοὺς του ν' ἀνοιχτῆ καί νά ξεδιπλωθῆ, νά ριζώσῃ καί νά καρποφορήσῃ στὴ μητρικὴ γλῶσσα.

Μπορεῖ τὸ πρόβλημα τῆς γλωσσομάθει-ας στὴν παιδικὴ ἡλικία νά μὴ ἀπασχολῆ ἔντονα τὴν κάθε Ἑλληνικὴ οἰκογένεια, παραμένει ὅμως τὸ πρόβλημα τῆς ἀστικῆς τάξεως ἡ ὁποία μέ τὸ παράδειγμα τῆς χαράζει πορεία πού ὀραματίζονται ὄλοι οἱ ἄλλοι. Γι' αὐτὸ ἡ ἀλλαγὴ πρέπει ν' ἀρχίσῃ στὸ σπίτι τῶν μορφωμένων.

«Ἄν γιά ἓνα αἰῶνα καί παραπάνω, μέ τὴν περιφρόνησι τοῦ ντόπιου εἶχε ἡ στροφή μας πρὸς τὰ ἔξω γιά ἀποτέλεσμα μιᾷ μέ τὸ παραπάνω ἑξωτερικὴ ἀφομοίωσι τῶν πολύτιμων δυτικοευρωπαϊκῶν ἐκπολιτιστικῶν στοιχείων, τὸ νέο σύνθημα πρέπει νά εἶναι στροφή πρῶτα πρὸς τὰ μέσα, θεμελιωμένοι στὸν ἑαυτὸ μας καί στὰ δικά μας, παιδεία μέ θάσι «γερά Ἑλληνικά», γιά νά δώσουμε σέ παλιὸ σύνθημα νέα ἐπίκαιρη σημασία»⁽⁶⁾.

Ἄλλὰ γιά τὸ πρόβλημα «γερά Ἑλληνικά», θά χρειαζόταν συνέχεια.

ΖΩΗ ΜΟΥΡΟΥΤΗ — ΓΚΕΝΑΚΟΥ

(6) Μ. Τριανταφυλλίδη ἔνθα ἀνωτέρω.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ, ΙΝΔΑΛΜΑΤΑ, ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ

Τὰ τραγούδια, τὰ ινδάλματα καὶ ἡ ψυχαγωγία χαρακτηρίζουν τοὺς νέους περισσότερο ἀπὸ κάθε τι, γιατί εἶναι ἐκδηλώσεις αὐθόρμητες κι' ἐπομένως αὐθεντικές. Καὶ μέσα ἀπ' αὐτὲς τὲς αὐθόρμητες ἐκδηλώσεις φανερώνεται ὁ πόθος γιὰ τὴν κατάκτησι τῆς χαρᾶς καὶ συγχρόνως παρουσιάζεται τὸ «κενὸ» μιᾶς μερίδος τῆς σημερινῆς νεολαίας.

Καθὼς ἡ βελόνα γυρίζει πάνω στὸν δίσκο τοῦ πικ-άπ, ἀφίνει νὰ γεμίξῃ ἡ ἀτμόσφαιρα μὲ ρυθμούς, πὸν κορβουν ἀνησυχία καὶ νευρικότητα. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς νεολαίας δὲν δίνουν λίγο φῶς, λίγη αἰσιοδοξία. Κορβουν καυστικότητα, πικρία. Μιλοῦν γιὰ χαμένες ἐλπίδες καὶ σβυσμένα ὄνειρα, γιὰ ἀποτυχίες καὶ θανάτους. Αὐτὰ τὰ τραγούδια μαθαίνουν, αὐτὰ ἀγαποῦν, μ' αὐτὰ κοιμοῦνται καὶ ξυπνοῦν οἱ περισσότεροί νεοί.

Καὶ τὰ ινδάλματα τῆς σημερινῆς νεολαίας εἶναι ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι αὐτοῦ τοῦ «κενοῦ» πὸν ὑπάρχει στὴν ψυχὴ. Χωρὶς ἰδανικά καὶ πίστι, ἐκμεταλλεῦνται οἱ διάφορες στὰρ καὶ οἱ πολυώνυμοι τραγουδισταί, ποδοσφαιρισταί τὴν ἀδυναμία τῶν νέων, πὸν λατρεύουν κάθε παρὰδοξο καὶ ἐξωφρενικό. Ἐγραψε κάποιος πρὸ καιροῦ γιὰ νὰ δείξῃ τὴν προσκόλλησι τῆς νεολαίας στοὺς Μπῆτλς: «Τὴν ἡμέρα πὸν οἱ Μπῆτλς θὰ κορέξουν τὰ μαλλιά τους, οἱ ἐφημερίδες θὰ τὸ ἀναγγείλουν μὲ ἔκτακτη ἔκδοσι, τὰ ἀσύρματα τηλέφωνα τῆς Μητροπολιτικῆς Ἀγγλικῆς Ἀστυνομίας θὰ κουνίζουσαν ἐκνευριστικά γιὰ νὰ σπεύσουν τριπλά ἐνισχυμένες ἀστυνομικὲς δυνάμεις νὰ προστατεύσουν τὰ διάσημα κεφάλια τους, καὶ τὰ δάκρυα τῶν φανατικῶν θαυμαστριῶν τους θὰ κυλᾶσαν σὲ ποτάμια ὑστερίας, πὸν θὰ χύνωνται στὰ ἥδη φουσκωμένα ἀπὸ

ἀγανάκτησι νερὰ τοῦ Τάμεσι. Μόνο οἱ μαρμπέρηδες θὰ τρίβουν ἀπὸ εὐχαρίστησι τὰ χέρια τους, ἐλπίζοντας ὅτι θὰ ξαναποκτήσουν τὴν πελατεία, πὸν τόσο ἄκαρδα τοὺς ἐγκατέλειψε».

Καὶ οἱ διασκεδάσεις, οἱ χοροί, τὰ γλέντια τους, πολλὲς φορὲς δὲν εἶναι ἀναψυχὴ. Εἶναι ἓνα ξέσπασμα τῆς ψυχικῆς τους καταστάσεως. Μιὰ ἀπεγνωσμένη συχνὰ προσπάθεια νὰ γεμίσουν τὸ «κενὸ» πὸν νοιώθουν. Γι' αὐτὸ δὲν ἔχουν κάτι τὸ ἥρεμο, τὸ ἥσυχο. Τὸ κορυφωμα τῆς ψυχαγωγίας γιὰ τὸν σημερινὸ νέο εἶναι ἡ ταχύτης. «Αὐτὸς ὁ αἰῶνας μου πηγαίνει, ἔγραφε πρὸ καιροῦ ἓνας τέτοιος νέος. Μ' ἀρέσουν τ' αυτοκίνητα, οἱ μάρκες, οἱ ἄνθρωποι πὸν μυρίζουσαν βενζίνα, χρῆμα. Ἐχω μιὰ τάσι γιὰ ἀεροπλάνα, γιὰ κρίς-κράφτ, ὅ,τι πετάει, σίχζει». Ἡ ἀγωνία τῆς ταχύτης εἶναι τόσο μέσα στὴν ψυχοσύνθεσί τους, ὥστε ἀπὸ παιγνίδι γίνεται δουλεία, ἄγχος, θάνατος, καθὼς πατοῦν τὸ γάζι τοῦ μοτοσακκὸ ἢ τοῦ αυτοκινήτου καὶ ξεχίνωνται στοὺς μεγάλους αυτοκινήτοδρομους. Στὴν Ἀμερικὴ μιὰ μεγάλη ἔρευνα στὰ Πανεπιστήμια καὶ τὰ Κολλέγια ἀποκάλυψε ὅτι τὰ 37% τῶν θανάτων τῶν φοιτητῶν ὀφείλονται σὲ τροχαία ἀτυχήματα.

Ἡ μεγάλη ἔνοχος, ἡ ὕλιστικὴ κοινωνία τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ταράζεται ὅταν τὰ πράγματα φθάνουν στὰ ἄκρα: ὅταν ἡ ψυχαγωγία μεταβάλλεται σὲ ἀναταραχὴ, σὲ καταπάτησι κάθε τι πὸν εἶναι σεβαστό, σὲ ἀνταρσία. Τότε στέλνει τὸν χωροφύλακα γιὰ νὰ περάσῃ τὲς χειροπέδες στὰ νεανικά χέρια. Ξεχνᾷ ἢ κάνει ὅτι ξεχνᾷ σὲ πόσα ἄλλα χέρια νωρίτερα θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη περάση... τὲς χειροπέδες.

Ἰ. Γ. Ἀλεξίου

Ἐπιστολαὶ

Ἡ ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΓΑΠΗΣ

Ἄγαπητές μου «Ἀκτίνες»,

Κατὰ τὴν παραμονὴ τοῦ Πάσχα, ἐδῶ στὴ Θεσσαλονίκη, εἶχαμε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθήσωμεν μερικὲς ἐκδηλώσεις ἀγάπης πολὺ συγκινητικῆς.

Ἐπληροφορήθηκα οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο, ὅτι ἐκεῖ στὸν «Φάρο», ἐτοιμάζονται δέματα γιὰ τὸ Πάσχα τοῦ ἀδελφοῦ. Ἀνοίγει γιὰ λίγες μέρες «τράπεζα ἀγάπης».

Στὴν γνωστοποίησι αὐτὴ ἔσπευσαν γιὰ νὰ δώσουν τὸ παρὸν ἄνθρωποι μὲ κάποια οἰκονομικὴ εὐκολία, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι μὲ πολὺ πενιχρὰ οἰκονομικὰ μέσα. Ἦρθε π.χ. ἕνας εὐπορος καὶ ἔδωκε δύο χιλιάδες δραχμὲς γιὰ τὸ δέμα δέκα οἰκογενειῶν. Κατέφθασε ὅμως καὶ μιὰ γρηούλα ἀπὸ ἕνα χωριὸ μὲ ἑπτὰ σακκουλάκια ἀλευρι καὶ ἕνα πενηντάδραχμο, δεμένο στὸν κόμπο τοῦ μαντηλιοῦ της. Ἴσως εἶχε καὶ δεύτερο, ἴσως καὶ δὲν εἶχε.

Αὐτὴ ἡ ἡλικιωμένη γυναίκα ἦρθε ἀπὸ 40 χιλιόμετρα μακριά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κόπο στὸν ὁποῖο ὑποβλήθηκε ἐπλήρωσε καὶ εἰσιτήριο. Εἶναι κι' αὐτὸ ἕνα σοβαρὸ ἔξοδο γιὰ τὸν φτωχό.

Ἔφερε στὴν «τράπεζα ἀγάπης» τὸ ἀλευράκι της καὶ τὸν ὄβολό της. Τὸ αἰσθάνθηκε σὰν χρέος. Καθῆκον χριστιανικό. Τὸ εἶπεν ὁ Χριστός: «Τὰ ἔφερα αὐτὰ γιατί ξέρω πὼς ὑπάρχουν κι' ἄλλοι φτωχότεροι ἀπὸ μένα», εἶπε. Δὲν ξέρω ἂν εἶναι τόσο εὐκολο νὰ ἰκάμη κανεὶς πρᾶξι αὐτὸ πού ἔκαμε καὶ ἔνοιωσε μέσα της αὐτὴ ἡ γυναίκα.

Δίπλα σ' αὐτὴ ἕνας πατέρας γιὰ νὰ δώσῃ, κάτι τὸ ἀπτό νὰ γνωρίσουν τὰ δυὸ τοῦ παιδιὰ ἡλικίας 5 καὶ 7 ἐτῶν, τὰ ἔφερε ἐκεῖ γιὰ νὰ δώσουν μόνον τὸ ποσὸν τῶν 200 δραχμῶν τὸ καθένα, γιὰ τὸ δέμα τοῦ φτωχοῦ.

Ἐν τῷ μεταξύ τὰ μικρὰ παιδιὰ, ἡ πρώτη τάξις ἐνὸς Δημοτικοῦ Σχολείου, μὲ μιὰ ἀντιπροσωπεΐα στέλνει τὸ προϊόν τοῦ ἔργου της ἀπὸ 147 δραχμῆς.

Οἱ εἰκόνες ἀλλάζουν συνέχεια καὶ τὰ σκηνικὰ γίνονται ὄλο καὶ πιὸ ὠραιότερα καὶ ἐκφραστικότερα.

Εἶναι δύσκολο νὰ περιγράψῃ κανεὶς τὴν συγκίνησι μὲ τὴν ὁποῖαν ἀνέβαιναν τὶς σκάλες τοῦ «Φάρου» καὶ τὴ χαρὰ μὲ τὴν ὁποῖαν κατέβαιναν ἄνθρωποι ποικίλης ἡλικίας καὶ καταστάσεως. Στὰ πρόσωπά των ξαναζωντάνευαν, σ' ἕνα βαθμὸ, Βιβλικὲς ἀφηγήσεις γιὰ τὰ κατορθώματα τῆς ἀγάπης, τῆς «λογίας» καὶ τοῦ «κιβωτίου τῶν πενήτων».

Κι' αὐτὴ εἶναι μιὰ μόνον περίπτωσις ἀπὸ τὸν «Φάρο» μας. Ὑπάρχουν, εὐτυχῶς, καὶ τόσες ἄλλες πού ἀποτελοῦν πυραμίδα καθημερινῶν εὐχαριστιῶν στὸν Θεὸ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ταπεινοῦ ἀδελφοῦ.

Ἔτσι, γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ἔνοιωσαν πολλοὶ συνάθρωποι τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα.

Ἐνας ταλαίπωρος οἰκογενειάρχης συγκεικρμένα εἶπε: «Ὁ Θεὸς σὰς ἔστειλε. Δὲν εἶχαμε οὔτε μιὰ κουταλιά ζάχαρι γιὰ αὐριό πού ξημερώνει Πάσχα. Ὑπάρχει Θεός. Σὰς εὐχαριστοῦνε ὄλα αὐτὰ πού βλέπετε». Καὶ δείχνοντας τὰ παιδιὰ του, δυὸ μαργαριτάρια κύλησαν ἀπὸ τὰ μάτια του. Ὁ Ἄναστάς Κύριος ἔκαμε ἕνα ἀκόμη θαῦμα.

Κι' ἀπὸ αὐτὰ τὰ αὐθόρμητα ἔργα μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ὁ λαὸς μας ἔχει πολὺ θαθεῖα ριζωμένη τὴν ἀγάπην. Μόνον πού χρειάζονται εὐκαιρίες καὶ κατάλληλα ἐρεθίσματα γιὰ νὰ μεταβάλλεται σὲ ἔργο καὶ σὲ ἀγάπην διαρκείας. Σὲ ἀγάπην πού πολλές ψυχὲς θὰ παρηγορῆ, θὰ θερμαίνῃ καὶ θὰ ὀδηγῆ πρὸς Ἐκεῖνον πού διεκήρυξε: «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἔάν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰωάν. ιδ', 35). Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ αἶτημα τῶν καιρῶν μας.

Μετὰ τιμῆς

Λ. ΚΟΚΟΛΙΟΣ

Θεσσαλονίκη

Τὸ σημειωματάριο

ἔνός

συνανθρώπου

Ἡ συνάντησις τοῦ συγχορόνου Ἑλληνα μετὸν ΑΛΛΟΝ, (τὸν ξένον πρὸς τὸν ἑαυτὸν του), δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολοῦσε σιῆ σιῆλη αὐτή, ἂν ἡ συνάντησις αὐτὴ δὲν ἦταν γεγονός μετὰ μορφωτικῆ δύναμι καὶ δὲν ἐξασκοῦσε ἐπίδρασι πάνω του. Στις ἡμέρες μας ἡ συνάντησις μετὸν ξένο καὶ ὁ διάλογος μαζί του εἶναι πιὸ συγχρὸς καὶ ἴσως πιὸ οὐσιαστικός. Τὰ μέσα ἐπικοινωνίας καὶ οἱ τεράστιες διευκολύνσεις τῶν ταξειδίων σμίγουν τοὺς λαοὺς καὶ τείνουν νὰ καταργήσουν τὰ σύνορα, τοῦλάχιστον σιὸ χῶρο τοῦ πνεύματος. Ἔτσι τὸ φαινόμενο τοῦ τουρισμοῦ χαρακτηρίζει ἰδιαίτερα τὴν ἐποχὴ μας καὶ σὰν παράγων ἀγωγῆς ἐπιδρᾷ σιὸν ἄνθρωπο κατὰ τρόπον σημαντικόν. Ἡ παρουσία τοῦ ξένου στοιχείου, (1 ἑκατομ. περίπου τουριστῆς σιὸ 1966), σιὰ σπλάγγνα τῆς Ἑλλάδος εἶναι μιὰ ἐξαιρετὴ εὐκαιρία ἀγωγῆς, συγχρότως ὁμως ἐγκυμονεῖ τεραστίους κινδύνους διαφθορᾶς τοῦ λαοῦ μας. Παρά, λοιπόν, τὰ ἐπερογῆματα τοῦ τουρισμοῦ, (ὄχι μόνον τὰ οικονομικά, ἐμεῖς λέμε: καὶ τὰ πνευματικά), πρέπει νὰ προλάβουμε τὴν ἀνεπανόρθωτη φθορὰ τοῦ λαοῦ. Ἄν ἀγνοήσουμε τὸ γεγονός καὶ δὲν δοῦμε τὸν τουρισμὸ σὰν παιδαγωγικὸ παράγοντα ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς λαϊκῆς ἀγωγῆς, τότε θὰ ἦταν ὑπερβολικός ὁ χαρακτηρισμὸς ὅτι «ἐκδίδουμε» τὴν ὁμοσφίᾶ καὶ τὴν τιμημένη παράδοσι τοῦ τόπου μας, «ἐπὶ χροῖμασ»;

Τὰ καλὰ τοῦ τουρισμοῦ εἶναι ἐνδύητα καὶ γι' αὐτὸ δὲν θὰ ἐπιμεῖνουμε πολὺ: Δίδεται ἡ εὐκαιρία σὲ μᾶς νὰ θγοῦμε ἀπὸ τὸν «ἑαυτοῦλη» μας, νὰ δοῦμε τὸν ἄνθρωπο σιῆ διεθνή του διάσισι. Καταλαβαῖνουμε τότε πόσο μοιάζουμε καὶ πόσο συγχρότως διαφέρουμε μεταξὺ μας οἱ ἄνθρωποι. Γκρεμίζονται οἱ προκαταλήψεις πὸν μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς καὶ παίρνει τὴ θέσι των μιὰ θαυότερη, κατανόησι καὶ συμπάθεια πρὸς τὴν ἀνθρώπινη φύσι. Σιὰ vitraux τοῦ τουρισμοῦ θὰ διακρίνουμε σαφέστερα πὸς σιὸ βάθος-βάθος ὅ,τι χωρίζει τοὺς ἀνθρώπους μεταξὺ τους εἶναι ἐν μέρει ἡ πάσι τους καὶ ἡ ἀγωγή τους, κριτίως ὁμως, ὁ σπόρος τῆς ἁμαρτίας πὸν ἔχει μοιλιᾶσει ὅλους ἀπὸ τὶς ρίζες μας. Ἄν, λοιπόν, φτιάσουμε σιῆ γεμάτη κατανόησι καὶ συμπάθεια ματιὰ μας, πρὸς τὸν ξένον, τότε θὰ νιώσουμε πόσο ὑπερογο εἶναι νὰ γί νεται κανεὶς ἄνθρωπος καὶ ἔτσι χάρις σιῆν ἐνωσί μας αὐτὴ μετὸν ΑΛΛΟΝ, θὰ ἀνθρωποποιούμεθα.

Πάνω σιῆν ἰδέα αὐτὴ βασίσθησαν μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ ὁμοσφῆ παιδαγωγικὰ ἔργα πὸν ὑπάρχουν σιὸν κόσμο. Τὸ ἕνα εἶναι τὰ χωριά Pestalozzi. Ἐίχαμε τὴν εὐτυχία νὰ γνωρίσουμε δύο ἀπ' αὐτὰ, ἕνα σιὸ Wahlwies τῆς Γερμανίας καὶ τὸ ἄλλο σιὸ Trogen τῆς Ἑλβετίας. Σιὸ δεύτερο ἰδιαίτερα, παιδιὰ ἀπὸ πολλῆς χῶρες—μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ Ἑλληνοπούλα—ζοῦνε, μοσφώνονται μαζί καὶ μαθαίνουν ν' ἀγαπιοῦνται σὰν παιδιὰ τοῦ ἴδιου Πατέρα. Ἐνα ἄλλο τέτοιο σχολεῖο ὑπάρχει σιὸ Goldern τῆς Ἑλβετίας, κοντὰ σιὸ Brunig. Εἶναι τὸ Ecole d' Humanite, πὸν ἴδρυνσε ὁ μεγάλος Paul Geheeb. Σιὸ σχολεῖο αὐτὸ—ἐξόλινα σιίτια μέσα σὲ μιὰ ἐξαισία φροσικὴ ὁμοσφίᾶ—ζοῦν 80 νεανικῆς φρηγῆς ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο καὶ δέχονται μιὰ μόσφωσι πὸν δὲν δίνει «σίτλους», ἀλλὰ ἀνθρωποποιεῖ.

Α. Ναθαναήλ

ΤΟ ΛΑΘΟΣ

Στους παλιότερους καιρούς η περηφάνια και η ήθικη εϋδαιμονία ήταν ψυχικά καθεστῶτα, που ἀποτελοῦσαν τὴν ήθικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πνευματικὴ του ὑπαρξὴ στηρίζονταν σὲ τοῦτο τὸ ἀδιάσειστο ὑπόβαθρο. Γιὰ τὸ Ἔθνος μας, τοῦλάχιστο, ἦταν ἡ πρώτη κινητήρια δύναμη σὲ ὅλη τὴ μακρόχρονη διαδρομὴ του. Τὰ γραφτὰ κείμενα τῆς ἱστορικῆς πορείας ἐπιβεβαιώνουν αὐτὴν τὴν ἀλήθεια μὲ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο. Ἡ ἱστορικὴ ἐμπειρία εἶναι ὁ ἀδιάψευτος μάρτυρας αὐτῆς τῆς ἀλήθειας.

Ἡ περηφάνια, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐγωπάθειας, πὺ συνθέτουν τὴ μείζονα κακία, κατάσταση ἀρρωστημένου ψυχικῶ ἀνθρώπου, ἔδινε τὴ δυνατότητα νὰ φαίνεται ὁ ἀνθρώπος ἀνώτερος ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες, νὰ τοποθετεῖται πάνω ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα. Αὐτὸ τὸ βαθύτερο νόημα, πὺ ἔπαιρνε ἡ περηφάνια τοὺς παλιότερους καιροὺς, ἦταν μιὰ πνευματικὴ ὠθηση γιὰ πράξεις δημιουργικῆς, πὺ ἀνήκουν στὸν καθαρὰ πολιτιστικὸ χῶρο.

Ἔτσι, ἡ ἐξαγνισμένη περηφάνια, ἡ πραγματικὴ ἄλλωστε, ἡ χωρὶς ἀλλοιώσεις καὶ μεταστροφές, ἀποτελοῦσε καὶ ψυχικὴ ἀνάγκη γιὰ τὸν ἀνθρώπο. Τὸ ἄτομο ἐνιωθε δυνατότερο, ἔτοιμο γιὰ νέους ἀγῶνες. Ἡ κάθε πράξη—ἡ πιὸ σωστὰ ἡ ἐπιτυχία ἀπὸ κάθε πράξη—τοῦ ἔδινε αὐτοπεποίθηση καὶ σιγουριά. Δυὸ στοιχεῖα ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἰσορροπημένη πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅσο γιὰ τὴν ήθικὴ εϋδαιμονία, αὐτὴ ἀποτελοῦσε τὴν ἀνάστα τῆς ψυχῆς. Ξεκούραστος, ἀδέσμευτος ἀπὸ κάθε ήθικὴ κρίση, ἀπόλυτα ὑγιῆς ὁ πνευματικὸς μας ἐσῶκοσμος, ἀναπτύσσονταν κανονικὰ καὶ

ἁρμονικὰ. Ἡ εϋδαιμονία δημιουργεῖ τὸ κατάλληλο κλίμα γιὰ νὰ προαχθεῖ, νὰ ὁλοκληρωθεῖ ἡ προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

★

Στὸ χριστιανικὸ χῶρο ἡ περηφάνια ἐξαγνίζεται, γίνεται καύχηση γιὰ τὴν ἐκδεδειγμένη σὲ ἔργα ἀγάπης καὶ σὲ μεταφυσικὴ ὁμολογία. Ἡ ήθικὴ εϋδαιμονία παίρνει συγκεκριμένη μορφή καὶ περιεχόμενο. Δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ συναίσθημα τῆς ψυχικῆς ὑγείας, ἀλλὰ μεταβάλλεται σὲ ἐσωτερικὴ θεβαιότητα γιὰ τὴν ήθικὴ πράξη, πὺ τὴν γεννᾷ τὸ χρέος στὸ Θεὸ καὶ στὸ συνάνθρωπο. Οἱ πράξεις μας δὲν ὑπαγορεύονται ἀπλῶς ἀπὸ τὸ καθήκον, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη πὺ εἶναι ἐπιταγὴ τοῦ Οὐρανοῦ.

Τὸ καθήκον στὴν ἑλληνιστικὴ φιλοσοφία ἀνάγεται στὴν αὐτοδέσμευση τοῦ ἀνθρώπου, ἔστω καὶ ἂν προέρχεται ἀπὸ ήθικῆς ἐπιταγῆς. Ὁ Σωκράτης αὐτοδεσμεύεται καὶ πίνει τὸ κώνειο γιὰτὶ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ πειθαρχήσει στοὺς νόμους τῆς πολιτείας.

Στὴ χριστιανικὴ βιοθεωρία, τὸ καθήκον ἀνάγεται στὴν ἐλευθερία. Ὁ Παῦλος ν.ῶθει ἐσωτερικὰ ἐλεύθερος ὅταν εὐαγγελίζεται, ἔστω καὶ ἂν πηγαίνει δέσμιος στὴ Ρώμη. Οἱ μάρτυρες φτάνουν στὸ μαρτύριο ἀδέσμευτοι ἀπὸ κάθε γήινο στοιχεῖο. Ὁ θάνατος, ἡ ἔοχατὴ μορφή πόνου, στὸν ὕλικό κόσμο, μεταβάλλεται σὲ πράξη ἐλευθερίας, πὺ ὀδηγεῖ στὴν ὑπέρτατὴ ήθικὴ εϋδαιμονία. Ὁ ἀνθρώπος ἐνώνεται μὲ τὸν Θεὸ, πράγμα πὺ ἀποτελεῖ τὴ φυσικὴ ἐξέλιξη τῆς πνευματικῆς του πορείας.

Αὐτὴ ἡ χριστιανικὴ βιοθεωρία μεταστράφηκε στὴν ἐποχὴ μας ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἐκπροσώπους τῆς, καὶ ἀπώλεσε τὸ οὐσιαστικὸ τῆς περιεχόμενο. Ἡ κοινωνιολογία

της Ιστορίας μᾶς θεβαιώνει πὼς ἡ ἠθικὴ εὐδαιμονία καὶ ἡ περηφάνια χάθηκαν πολ-
λές φορές ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.
Στὴν ἐποχὴ μας, ἡ ἠθικὴ ἀδιαφορία καὶ ὁ
ἐγωκεντρισμὸς ἀντικατάστησαν κάθε πνευ-
ματικὴ ὄντοτητα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώ-
που, μὲ πνευματικὰ ὑποκατάστατα, σὲ τρό-
πο πού νὰ περνᾷ σήμερα ἀχαρακτήριστη
(ποιοὺς μπορεῖ νὰ λογαριάσει τὴν ἔκταση
καὶ νὰ προβλέψει τὸ ἀποτέλεσμα;) κρίση
ἢ ἠθικὴ.

Ἡ σημερινὴ ἀδιαφορία τῶν ἀνθρώπων
γιὰ τὸ συνάνθρωπό τους, ἡ ἐγωπάθεια, καὶ
τὸ χρυσοκυνηγιτό, ἡ διάβρωση κάθε πνευ-
ματικῆς ἀξίας, εἶναι ἐκδηλώσεις αὐτῆς
τῆς ἀρρώστιας.

Οἱ Χριστιανοί, ἀπωλέσαμε τὴν ἐσωτερι-
κὴ ἐλευθερία καὶ μεταστρέψαμε τὴν περη-
φάνια καὶ τὴν ἠθικὴ εὐδαιμονία σὲ πράξεις
μισαλλοδοξίας καὶ φανατισμοῦ. Χάσαμε
τὴν ἀληθινὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν Οὐρανό, γι' αὐ-
τὸ καὶ βιώθουμε ἀχαρακτήριστο κενὸ γιὰ
τὸν παρόντα βίο. Ἡ ἠθικὴ εὐδαιμονία μετα-
στράφηκε σὲ λανθάνουσα κακία καὶ δυσ-
διάκριτο μίσος γιὰ τὸν ἐνεστώτα βίο.

Ἡ περηφάνια ἀπώλεσε τὴν πνευματικὴ
της ὑπόσταση. Καὶ ἀπὸ καύχησι, γιὰ τὴν
ἐκδπαπάνησιν σὲ ἔργα ἀγάπης καὶ σὲ μετα-
φυσικὴ ὁμολογία, ἔγινε φαρισαϊκὴ ταπει-
νοσημία καὶ ἐγωιστικὴ πράξι.

Οἱ ἄνθρωποι χάσανε τὴν ἐμπιστοσύνη
στὸ Χριστιανισμὸ καὶ κόψανε κάθε ἐπαφὴ
μὲ τὴν Ἐκκλησία. Δὲν πιστεύουν ὅτι ὁ
Χριστιανισμὸς μπορεῖ νὰ δώσει λύσεις στὰ
προβλήματά τους. Γι' αὐτὸ προσφεύγουν
σὲ ἄλλες θιοθεωρίες.

Ἡ ἐπιτάχυνση στὶς πράξεις τῆς ἀτομι-
κῆς ἐποχῆς, ἄφησε πολὺ πίσω τὸ Χριστια-
νισμὸ σὰν σύγχρονη πραγματικότητα. Οἱ
Χριστιανοὶ δὲν κατόρθωσαν νὰ παρακολου-
θήσουν τὴν ἐπιτάχυνση καὶ τὶς ἀτομικὲς ἐ-
ξελίξεις. Ἔτσι, σὰν πράξι δικαιολογίας,
διαστρέψανε τὴν πίστη τους σὲ ἀτομιστικὴ
θιοθεωρία. Καὶ καταλήξανε στὴ μισαλλο-
δοξία καὶ στὸ φανατισμὸ.

★

Στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, δυστυχῶς, τὰ πρά-
γματα δὲν ἀκολούθησαν διαφοροτικὴ πο-

ρεία. Κι' ἐδῶ, ἡ ἴδια διαστροφή. Οἱ Χρι-
στιανοὶ φάνηκαν ἀνίκανοι νὰ ἐπιδράσουν
θετικὰ στὸ σύγχρονο ἄνθρωπο. Ἀντίθετα
μάλιστα, ἀποδείχτηκαν «ϊκανοὶ» σὲ ἄρνηση
καὶ ὀπισθοδρόμησι. Ἀρνήθηκαν τὴν ἐποχὴ
τους καὶ τὸν παρόντα βίο. Περιχαράκωσαν
τὸν ἑαυτὸ τους μὲ τὴν ψευδαίσθησι τοῦ
«σεσωσμένου». Ἡ μιὰ κάποια θρησκευτικὴ
διαβίωσι, δὲν τοὺς ὀδήγησε σὲ ὀλοκλή-
ρωσι, ἀλλὰ στὴ διαστροφή.

Ἡ περηφάνια ἀπὸ καύχησι, ἔγινε ἐγωϊ-
στικὴ πράξι. Πιστέψανε (τί θανάσιμο λά-
θος!) ὅτι ἡ θρησκευτικὴ διαβίωσι δίνει
καὶ τὸ εἰσιτήριο γιὰ τὸν παράδεισο. Ἔτσι
ἀντικατάστησαν τὴν ἠθικὴ εὐδαιμονία μὲ
τὴν ὑπολογιστικὴ καὶ ἀντιπνευματικὴ ἔν-
νοια τοῦ «σεσωσμένου». Ἐγκαταλείψανε
τὴν Ἐκκλησία ἢ τὴν ἄφησην ἀβοήθητη
νὰ κλυδωνίζεται καὶ νὰ δυσφημεῖται.

Ἄλλὰ οἱ ἠθικὲς παρεκτροπὲς δὲν μένουν
ἀτιμώρητες. Ἀπὸ μόνες τους ἀναγκάζουν
τὴν τιμωρία νὰ ἐνεργήσει ἄμεσα ἐναντίον
ἐκείνων πού παρεκτρέπονται. Εἶναι πράξι
δικαιοσύνης. Ἔτσι, ἀπωλέσαμε τὰ ὄνειρα
καὶ τὰ ἰδανικά μας.

Ἡ νεολαία μας δὲν ἔχει ἰδανικά. Σκέφτε-
ται τὸν τευτυμποῖσμὸ καὶ τὸ πρό-πό. Κι'
αὐτὸ τὸ φαινόμενο εἶναι ὄχι μόνον ἐκνευρι-
στικό, ἀλλὰ καὶ ἀηθιαστικό. Καὶ δυστυχῶς
δὲν φαίνεται κανένας διατεθειμένος νὰ πε-
θάνει ἀπὸ σιχασία, ὅπως θὰ ἔλεγε καὶ ὁ
Καρυωτάκης. Ἄλλὰ οἱ νέοι χωρὶς ἰδανικά
εἶναι πλάσματα ἄβουλα πού σιγοπεθαίνουν
ἀπὸ τὸ μολυσμένο ἀέρα πού δημιουργεῖ ἡ
ἴδια τους ἢ ἀνάσα. Κάτι ὄντα παράξενα
καὶ καχεκτικά, πού δὲν μποροῦν νὰ θαρέ-
σουν γροθιά στὶς ἀντιξοότητες τῆς ζωῆς,
παρὰ μόνον κλωτσιὰ στὴ μπάλλα τοῦ πο-
δόσφαιρου. Καὶ γιὰ ὅλ' αὐτὰ ὑπεύθυνοι
εἴμαστε ἡμεῖς.

Ἄν δὲν θέλουμε νὰ ζήσουμε μέσα στὴ
μεγαλύτερη πλάνη, πρέπει νὰ ξαναβροῦμε
τὸν ἑαυτὸ μας. Πρέπει νὰ ξαναστρέψουμε
τὴ σκέψη καὶ τὶς πράξεις μας στὸν Οὐρα-
νό. Χρειάζεται μιὰ συνειδητὴ ἀπαλλαγὴ ἀ-
πὸ τὰ ἀντιπνευματικὰ στοιχεῖα, πού φορτώ-
σαμε τὴν «πνευματικὴ» μας πορεία. Μιὰ
αὐτοκάθαρσι ἀπὸ τὴν ρύπανσι τῆς ἀντινο-

μίας πύ ζοῦμε: νά ἔχουμε χριστιανικές ιδέες καί ὕλιστικές συνήθειες.

Ὁ νέος Προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας κάλεσε σέ αὐτοκάθαρση καί τὴν Ἐκκλησία καί τοὺς πιστοὺς. Ζήτησε «τὴν ὀλόψυχον συμπαραστάσιν πάντων τῶν δυναμένων νά στρατευθῶσιν». Ἡ ἐπιταγὴ τῶν καιρῶν μας δὲν ἐπιτρέπει παράταξη τῆς ἀδ' αφορίας. Πολὺ περισσότερο, τῆς διαστροφῆς.

Εἶναι ἀνάγκη νά παραδεχτοῦμε ὅτι «πήραμε τὴ ζωὴ μας λάθος».

Καί τὸ λάθος ἦταν: ν' ἀντικαταστήσουμε τὴν περηφάνια μὲ τὴν ἔννοια τοῦ σεωσμένου. Ν' ἀντικαταστήσουμε τὴν καύχησι γιὰ ἐκδαπάνησι σὲ ἔργα ἀγάπης καί σὲ μεταφυσικὴ ὁμολογία, μὲ μιὰ κάποια θρησκευτικὴ διαθίωσι.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΕΛΑΒΟΜΕΝ:

Μητροπολίτου Τρίκκης καί Σταγῶν Διονυσίου: «Ἡ ἐπάνδρωσις τῶν Ἱ. Μονῶν Ἀγίου Ὁρους», Ἀθήναι 1967.

Ἱ. Θ. Κολιτσάρα: «Ὁ Λυτρωτής». Ἐκδόσεις «Ζωῆς», Ἀθήναι 1967.

Σάββα Ἀγουρίδη, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: «Παῦλος», Ἀθήναι 1967.

Ἀρχιμ. Καλλινίκου Καρούσου: «Σταθμοὶ πνευματικοῦ ἀνεφοδιασμοῦ» Ἐκδόσεις ἡ «Χρυσοπηγὴ». Ἀθήναι 1967.

Βασ. Μουστάκη: «Ἐν σκιᾷ θανάτου» (Ποιήματα), Ἀθήναι 1967.

Νίκου Ἀρβανίτη: «Ἐν γῆ ἀθάτῳ» (ποίησις), Ἀθήναι 1967.

Νίκου Παπαδοπούλου: «Ἀλμπέρτ Σβάϊτσερ», Ἀθήναι 1967.

Δ. Βακάλη, «Λάμπρος Τζαθέλλας» Β ἐκδοσις, Ἀθήναι 1967.

Γεωργίου Τσανάκα, βοηθοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: «Περὶ τὰ αἷτια τῆς κρίσεως καί τὸ μέλλον τοῦ Κατηχητι-

κοῦ Σχολείου ἐν Ἑλλάδι». Θεσσαλονίκη 1967.

Κοσμᾶ Ἀντωνοπούλου, Νομάρχου: «Ἑλληνικαὶ παραδόσεις καί κοσμοπολιτισμός», Ἰωάννινα 1966.

Δημ. Φερούση, «Κύριλλος καί Μεθόδιος», Ἑλληνες ἱεραπόστολοι», Ἀθήναι 1966.

Τοῦ αὐτοῦ: «Τὸ ἱερὸ φῶς», Ἀθήναι 1966.

Μαγδαληνῆς Μοναχῆς: «Ὁ στρατηγὸς Πλακίδας» (Ἅγιος Εὐστάθιος 100 μ.Χ.), Ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἀστήρ», Ἀθήναι 1967.

Νίκου Μαραγκοῦ: «Ἡ ἑλληνικὴ πραγματικότητα μέσα στὸν παγκόσμιον πολιτισμένο χῶρον», Ἀθήναι 1967.

Πάνου Γραικοῦ: «Μελέτες πάνω στὴν ποίησι τοῦ Σεφέρη», Ἀθήναι 1967.

Ἰω. Ν. Δάρα: «Ὁ ἐμπρησμός», (ἀπὸ δογματικῆς καί ἐγκληματολογικῆς ἀπόψεως), Θεσσαλονίκη 1967.

Πάν. Ν. Ἀντύπα: «Οἱ ἰπτάμενοι δισκοὶ καί ἡ ἐξήγησις αὐτῶν», Ἀθήναι 1967.

Λουκᾶ Α. Μαλτέζου, Προηγούμενου: «Ὁδὸς πρὸς αἰώνιον ζωὴν», Σπάρτη 1956.

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Ἐκδοσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). — Θεσσαλονίκης: Ἀγίας Σοφίας 39. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Μισαραλιώτου 13 Ἀθήναι (402). Ἐτησίαν συνδρομὴ δρχ. 70, ἐξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιευμένα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

«ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ ΑΓΩΓΗΣ»

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟΝ

‘ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ,

• ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΝ • ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ • ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ • ΛΥΚΕΙΟΝ

ΕΝ Π. ΨΥΧΙΚΩ

’Ανθέων 16. Πλατ. Εὐκαλύπτων. Τηλ. 673-855.

Μία Συμβολή

εἰς τὴν Ἑλληνοχριστιανικὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νέας γενεᾶς.

Προκειμένου νὰ καταρτισθοῦν οἱ κατάλογοι τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν διὰ τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος 1967-68 παρακαλοῦνται οἱ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν νὰ φοιτήσουν τὰ παιδιά των εἰς τὸ Ἐκπαιδευτήριον «αἱ Ἀθῆναι» νὰ στείλουν τὴν σχετικὴν αἴτησιν δι’ ὅλα τὰ τμήματα τοῦ σχολείου κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον εἰς τὴν Γραμματεῖαν τοῦ Σχολείου ἐν Ψυχικῷ ἢ ἐν Ἀθήναις (136) (Ἡρακλείτου 12, τηλ. 624-600, Κολωνάκι).

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

56

ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΑΡΧΑΙ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΑΘΗΤΙΚΗΝ ΗΛΙΚΙΑΝ

Ἵ π ὀ

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

Ψυχιάτρον

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τὸ πρόβλημα τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων
καὶ οἱ τρόποι ἀντιμετωπίσεώς του.

Ἐχθροὶ τῆς ψυχικῆς υἰείας τοῦ παιδιοῦ
καὶ τῶν καλῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων.

Ἡ ἀνάπτυξις ἀρμονικῶν σχέσεων μὲ τὸν
ἑαυτὸν μας καὶ μὲ τοὺς ἄλλους.

Ἡ εἰκὼν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας.

Τὰ ὄριά του.

Ἡ ἀνάπτυξις του.

Ἀρμονικαὶ ἀνθρώπινα σχέσεις.

Θέματα ἐπηρεάζοντα τὰς ἀνθρωπίνους
σχέσεις.

Τὸ σχολεῖον ὡς πλαίσιον διὰ τὴν ἀνά-
πτυξιν ἀνθρωπίνων σχέσεων.

Πρακτικὴ βοήθεια ἐκ μέρους τοῦ σχο-
λείου.

Αἱ ἀνθρωπιστικαὶ σχέσεις εἰς τὸ προσω-
πικὸν τοῦ σχολείου.

Ἐφαρμογαὶ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων
κατὰ τὴν μαθητικὴν ἡλικίαν.

Ἡ φιλία.

Πῶς νὰ κἀνης καὶ πῶς νὰ διατηρῆς φί-
λους.

Κατανόησις τῶν ἀπόψεων τῶν γονέων
μας.

Ἡ καλὴ ἐκκίνησις ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν
ζωὴν.

Βοηθητικοὶ παράγοντες διὰ τὴν ἀνάπτυ-
ξιν τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων.

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ ἐπιλοπωλεῖα. Τιμὴ δραχ. 40

Κεντρικὴ διάθεσις τευχῶν καὶ παραγγελία: Γραφεῖα Περιοδικοῦ «Ἀκτίνες»,
'Ακαδημίας 45, Ἀθῆναι 135, τηλ. 624-233.